

TÜRKİYE GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ
YOUNG BUSINESSMEN ASSOCIATION OF TURKEY

***2000' li Yıllara Doğru
Türkiye'nin Önde Gelen
Sorunlarına Yaklaşımlar :***

30 - TOPLUMSAL UZLAŞMA

TÜRKİYE GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ
YOUNG BUSINESSMEN ASSOCIATION OF TURKEY

2000' li Yıllara Doğru
Türkiye'nin Önde Gelen
Sorunlarına Yaklaşımlar :

30 - TOPLUMSAL UZLAŞMA

KASIM 1997

TÜGİAD,
Avrupa Genç İşadamları
Dernekleri Konfederasyonu Üyesidir.

TÜGİAD,
Is a Member of European
Confederation of Young Entrepreneurs.

KORUKENT SİTESİ R BLOK D.3 80600 LEVENT - İSTANBUL - TURKEY
TEL : (90 - 212) 274 99 74 - 274 99 75 FAX : (90 - 212) 288 09 97

Bu raporun tamamı veya bir bölümü TÜGİAD " 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar : 30- TOPLUMSAL UZLAŞMA" referansı yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.

Yayına Hazırlayan:

RGA Yönetim Danışmanlık Ltd. Şti.

Tel: 288 63 97 - 275 19 53

Fax: 266 31 57

Basıldığı Yer:

Simge Ofis Matbaacılık

Tel: 567 64 64 - 544 66 24

ÖNSÖZ

Ülkemizde sorunların çeşit ve kapsam olarak giderek büyümesi birey ya da grupların birlikte yaşamalarını güçleştirmektedir. Egemen çoğunluk olarak aynı dili konuşmalarına, çoğunlukla aynı dini benimsemiş olmalarına karşın bireylerin anlaşmaları kimi zaman güçleşebilmektedir. Oysa aynı ülkede yaşıyor olmaları uzlaşarak birlikte yaşamalarını gerektirmektedir.

Çok çeşitlilik gösteren bir toplumsal yapının varlığına karşın, Osmanlı dönemlerinde ülkemizde birlikte yaşamının en güzel örnekleri verilmiştir. Günümüzde toplumu oluşturan birey ya da grupların karşılaştıkları ekonomik, sosyal, politik ve etnik-kültürel sorunlar uzlaşma arayışlarına ivme kazandırmış, çeşitli kesimlerden uzlaşmaya yönelik olarak çeşitli söylemler, sesler yükselmeye başlamıştır. Özellikle son dönemlerde yaşanan siyasal tıkanıklıklar, yaşanan anlaşmazlıklar da uzlaşmanın yaşama geçirilmesini zorunluluk haline getirmiştir.

Bireyler kolayca anlaşabilmek için, kendi gibi düşünmeyen, inanç, tutum, davranış ve yaşam stili olarak kendinden farklı olanlara karşı daha anlayışlı, hoşgörülü, saygılı davranmak durumundadır. Çeşitlilik ya da farklılık aslında güzel olan ortak değerlerin yaratılmasında oldukça önemlidir. Bu açıdan ülkemizde tüm kesimlerin temsil edildiği, ortak değerlerde buluşabildiği uzlaşma ortamının sağlanması güç gibi görünmesine karşın, oldukça kolaydır. Ancak uzlaşmaya yatkın ve özveride bulunabilen bir toplumun üyeleri olarak birey ve gruplara devletin toplumsal uzlaşma için zemin oluşturması ve uzlaşma için politikalar üretmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Kalkınma sürecinde başarıya ulaşan toplumlar çok çeşitliliğe karşın uzlaşmayı da sağlamışlardır. Kalkınma çabalarının hızlandırılabilmesi için toplumsal uzlaşmanın gereği açıktır. Bu nedenle ülkemizde de temel sorunların çözümlenerek başarıya ulaşılması için tüm kesimlerin katılabileceği bir uzlaşmanın sağlanması zorunludur. Dolayısıyla gelecekte farklılıkların zorla kabul ettirilmesi yerine birbirini hoşgörüle karşılayarak tanımaya çalışan ve ortak yaşayabilmek için kimi fedakarlıklara katlanabilecek ortamların yaratılmasıyla uzlaşmanın bir daha bozulmayacak biçimde sağlanması temel amaç olmalıdır.

Ülkemizde son dönemlerde en çok gereksinim duyulan ve çeşitli kesimlerce dile getirilen bir konunun tartışmaya açılarak çözüm üretebilmek amacıyla gerçekleştirilen bu rapor Doç.Dr. Sahavet Gürdal, Cihan Ayan, Fizil Yakar ve Ufuk M.Yücelen tarafından hazırlanmıştır. Raporun geliştirilmesi aşamalarında gerekli bilgilere ulaşmada kolaylık sağlayan ve katkılarını esirgemeyen Sayın Prof.Dr. Toktamış Ateş ve Sayın Tarık Şahim'a teşekkür ederiz.

TÜGIAD

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I. BÖLÜM

Toplumsal Uzlaşma, Hoşgörü ve İletişim	3
Toplumsal Uzlaşma	5
Hoşgörü	8
İletişim	12

II. BÖLÜM

Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma	15
Toplumsal Uzlaşma Kavramının Öneminin Artması	15
Toplumsal Uzlaşma Anlayışının Gelişebilmesi İçin Gerekli Ortam	15
Toplumsal Uzlaşma Anlayışının Gelişebilmesini Olumsuz Etkileyen Unsurlar	16
Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma	17
Gelişmiş Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma	17
Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma	31
Toplumsal Uzlaşma Anlayışının Gelişmesi Gerekliği	35

III. BÖLÜM

Türkiye'de Toplumsal Uzlaşma	37
Siyasi ve Yasal Açıdan Toplumsal Uzlaşma	37
Cumhuriyet Öncesi Türk Toplumunun Yapısı	37
Türkiye Cumhuriyeti ve İlk Toplumsal Uzlaşma Örneği	38
Toplumsal Uzlaşma ve Yasal Engeller	41
Toplumun Katılımı ve Engellemeler	47
İnanç Sistemleri Açısından Toplumsal Uzlaşma	49
Etnik Köken Açısından Toplumsal Uzlaşma	51
Toplumsal Uzlaşmayı Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler	53
Gelir Dağılımında Adaletsizlik	53
Bölgelerarası Kalkınmışlık Farklılığı	56
Ekonomik Alanda Toplumsal Uzlaşma	57

IV. BÖLÜM

Sonuç ve Öneriler	59
Toplumsal Uzlaşma Kavramının Önemi	59
Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma Anlayışının Geliştirilmesi	59
Hoşgörü ve Uzlaşma Anlayışının Gerekliği	60
Hoşgörünün Önemi	61
Türkiye'de Toplumsal Uzlaşma Sağlanması ve Devletin Fonksiyonu	62
Uzlaşmanın Sağlanabilmesi İçin Gerekli Toşullar	62
Geleneksel Yapı ve Değişim Süreci	63
Bölgelerarası Kalkınmışlık Farklılığı	64
Gelir Dağılımı	65
Eğitim	65
Siyasi Partiler ve Liderler	66
Toplumsal Uzlaşmanın Gelişebilmesi İçin Yapılması Gerekenler	67

Kaynakça

69

GİRİŞ

Hızlı değişimle birlikte ortaya çıkan ekonomik, politik ve sosyal pekçok ve karmaşık sorunların aşılabilmesi düşüncesi birey ve grupları çeşitli arayışlara yöneltmektedir. Gelişmiş ülkelerde de kalkınma süreçleri sırasında benzer sorunlar yaşanmış; ancak toplumlar bunları ortak değerler etrafında toplanarak akılcı yaklaşımlarla çözümlenmeye çalışmışlardır.

Toplumsal uzlaşmanın sağlanmasına yönelik olarak temel unsurların belirlenmesine ve önerilerin geliştirilmesine yönelik olan bu rapor dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, toplumsal uzlaşma, hoşgörü ve iletişim tanımlanarak toplumsal uzlaşamadaki önemleri vurgulanmaya çalışılmıştır

Çeşitli gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki toplumsal uzlaşma biçimlerinin ortaya çıkış nedenleri, izlenen süreçler ve elde edilen sonuçların ortaya konması ve çeşitli karşılaştırmalar ikinci bölümde gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye'de toplumsal uzlaşma gereksinimini ortaya çıkaran unsurların neler olduğunun ortaya konması ve bu amaçla ekonomik, siyasal, yasal ve dinsel olarak bağlantılarının açıklanmasına yer verilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise, elde edilen bulgulara göre Türkiye'de toplumsal uzlaşmanın sağlanabilmesi için gerekli olan unsurların gerekliliği vurgulanmaya çalışılmış ve bu amaçla öneriler geliştirilmiştir.

I. BÖLÜM

TOPLUMSAL UZLAŞMA, HOŞGÖRÜ ve İLETİŞİM

Günümüzde ve özellikle ülkemizde insanların en çok gereksindikleri şey kendinden farklı olanlarla anlaşabilmek, birlikte yaşayabilmektir. Birlikte yaşama aile, topluluk, örgüt, ulus, cemiyet, siyasi parti vb. çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Birlikte yaşamamanın temel kuralı farklılıkların tanınmasıdır. Bu aynı zamanda irade birliğinin varlığını da kanıtlamaktadır. Çünkü bireylerin ya da grupların birbirini anlaması, kendi gibi olmayan farklı kimliklere sahip olanlarla uzlaşma içine girmesi ancak irade ortaklığıyla olasıdır. Ancak bu asimilasyon olarak algılanmamalıdır. Asimilasyonda mevcut toplum içinde erime, kaybolma, buna karşın uzlaşmada ise bütünleşme, entegrasyon söz konusudur. Birlikte yaşamada birlik/beraberlik; ulusal/toplumsal varlık bilinci gereklidir. Farklı kimliklerin dışlanarak ötekileştirici bir yaklaşım sergilenmesi durumunda yaşama olanağı kalmamaktadır. Her ne kadar birlikte yaşama, siyasal kararların alınması ve ortak hareket edebilmek için uzlaşma gerekli ise de, çeşitli süreçlerde yaşanan çok fikirlilik (örneğin siyasal uzlaşma, tercihler) kimi zaman uzlaşmayı güçleştirmektedir. Bireylerin düşünce yapılarındaki değişimler, çoğunluğun hakimiyeti ve kitle iletişim araçlarının manipülasyonu da bu uzlaşmayı engelleyici olabilmektedir. Ayrıca birey ya da grupların ötekiler (diğerleri) hakkında bilgi eksikliklerinin olması, aralarında iletişimin olmayışı onları tanıma yerine ön yargılı davranmaları ve kimi durumlarda yargısız infaza kalkmaları harmonizasyonu bozabilmektedir.

Toplumsal uzlaşmanın süreklilik kazanabilmesi için gelenekler, bilim ve

uzlaşma/uzlaşmama sürekli izlenmek durumundadır. Gelişmiş ve toplumsal uzlaşmanın sağlandığı ülkelerde uzlaşmanın kalıcılığı için giderek daha fazla çaba harcanmaktadır. Çünkü bu üç unsur uzlaşmanın bir daha kaybolmaması, sürekli kalabilmesinde oldukça etkilidir. Ayrıca farklılıklara karşın birlikte yaşayabilmek için birey/grup gereksinimlerine yanıt verilebilmesi, kararların alınabilmesi, sorunların çözümlenebilmesi, yasaklanan ve izin verilenlerin tam olarak ayrılabilmesi için söz konusu üç unsurun izlenmesi gereir. Burada uzlaşmanın rolü çatışan önyargıların giderilmesi ve bireyler ve gruplar arasında birleştirmeyi sağlayacak istemlerin karşılamasıdır.

Toplumun temel düzeninde birçok kaymaların olduğu (toplumsal değişim) ve geçişlerin yaşandığı günümüzde toplumların tarımdan sanayiye ve daha sonra bilgi toplumuna geçişleri beraberinde birçok değişimi de getirmektedir. Bu, yeni düzenleme ve dengelerle birlikte kültürün değişmesine paralel kimlik bunalımları, kimlik arama çabaları olarak kalkınan her toplumda yaşanmaktadır. Nitekim İngiltere, Fransa ve hatta Japonya'da kalkınma süreciyle birlikte yapısal değişimlerin de yaşanması söz konusudur. Kalkınmaya paralel olarak sorunların kapsam ve çeşit olarak artması, davranış biçimlerinin değişmesi, farklılıkların ortaya çıkması ihtilafların provoke edilmesi ve bağların kopması değişimle birlikte ortaya çıkan yeni durumlardır. Bu, uzlaşmanın sağlanmasını güçleştirmektedir. Uzlaşmanın biçimlendirilmesinden önce yapılması gereken ayrı düşünce, inanç, tutum, davranış içinde olanların biraraya getirmesidir.. Burada temel amaç, her değişimle birlikte ortaya çıkan yeni ya da aykırı düşüncelerin hazmedilebilmesi için belirli bir çerçevenin çizilmesi ve buna göre çatışmaların giderilmesidir. Böylelikle bütünleşme sağlanabilir, uzlaşma için zemin oluşturulabilir.

1.1. TOPLUMSAL UZLAŞMA

Yabancı dildeki "Consensus" karşılığında kullanılan uzlaşma "anlaşma hususu, konusu ya da özü"dür. Uzlaşma, inançlar (teorik ve kavramsal) eylemler (pratik/pragmatik) ve değerler (değerlendirme) açısından ele alınarak sağlanabilir.

Toplumsal uzlaşma ya da toplumsal rıza (societal consensus) "siyasal tıkanmaların aşılabilmesi, bunalımlardan çıkılabilmesi için ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal ortak taban" olarak tanımlanabilir. Ülkemizde siyasal tıkanıklıkların yaşandığı dönemlerde yapay ayrışmalar yerine gerçek ayrışmaları sağlayabilmek için askeri müdahalelere seçenek olarak ortaya atılan toplumsal uzlaşma "..... Türk toplumunun tüm eksenindeki kesimleri bu deneyime sahip olmanın bilinciyle adına toplumsal uzlaşma denen ortak payda arayışını en temel gereksinim olarak gündeme getirmektedir" ya da ekonomik, sosyal ve politik sorunların yoğun olduğu, istikrarın arandığı dönemlerde ülkedeki tüm birimleri temsil edecek bireylerin ortak değerler etrafında toplanmaları ve bunları topluma benimsetmeleri" toplumsal uzlaşmayı gerçek anlamda yansıtmaktadır.

Son günlerde tüm kesimler yanından kabul gören toplumsal uzlaşma, Türkiye koşulları göz önüne alındığında çeşitli ve çok sayıda sorunu da akla getirmektedir. Çünkü ülkemizde demokratik, ekonomik ve siyasal olarak tam bir örgütlenmeden söz edebilme olanağı bulunmamakta; bunun yerine kimi kesimlerin ya da sınıfların egemenliğinden söz edilebilmektedir. Oysa toplumsal uzlaşma söyleminde toplumun yalnızca belirli kesimlerinin değil, tüm grupların, kesimlerin temsil edilmesi, bireylerin ikna edilmesi ve söylemdeki ortak düşüncelerin aktarılması temeldir. Çünkü uzlaşmanın sağlanabilmesi için ön koşul

olan uzlaşma amacına göre, temsil edilecek birey ya da sınıflar, uzlaşma değişkenleri ve aralarında uzlaşma sağlanacak kesimler tam olarak belirlenmelidir. Bu konuda yaşanan güçlükler kavram kargaşası yaratarak uzlaşmayı engellemekte ve uzlaşmamaya doğru yönelebilmektedir.

Üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri de uzlaşma gereksiniminin doğması; bir diğeri de toplumların ne zaman ve hangi koşullarda uzlaşmaya gereksinim duyduklarının belirlenmesidir. Kuşkusuz ki, çeşitli söylemlerde dile getirildiği gibi bunalmaların çok yoğun ve karmaşık olarak yaşandığı dönemler toplumsal uzlaşmanın en çok arandığı ve en çok gereksinildiği durumlardır. Söz konusu dönemlerde bağların kopması, değişimlere bağlı olarak davranışlardaki değişimler bireyler ve gruplararası çatışmaları arttırmaktadır. 1970'lerde yaşanan olaylar, 1980 sonrasındaki olağanüstü dönemler ve 1990'larda yaşanan istikrarsızlıklar toplumsal uzlaşma gereksiniminin daha fazla hissedilmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle 1997'de yaşanan siyasal dengesizliklerin giderilmesinde toplumsal uzlaşmaya doğru eğilimlerin ve eylemlerin artması; sivil toplum örgütlerinin başlattığı eylemler, toplumun arzuları ve gösterilen tepkiler uzlaşma arayışlarının birer örneğini oluşturmaktadır.

Çok kültürlülüğün ya da farklılığın egemen olduğu ülkelerde birlikte yaşayabilmek ve uzlaşabilmek için politikaların oluşturulmasında birey ve gruplar arasında hoşgörülü zeminlerin hazırlanması, demokrasinin tam olarak oturtulması, bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda kararların alınmasında daha fazla katılımcı olanlarının sağlanması uzlaşmanın temel taşları arasında yer almaktadır.

Kuşkusuz ki bir toplumda tüm insanların aynı özelliklerde olması

mümkün değildir. Birey ya da gruplar demografik, psikografik ve sosyokültürel olarak farklılıklara sahiptir. Bu açıdan,

- bireylerin farklı deneyimlere sahip olması,
- dil zenginliği,
- değer yargılarının çeşitliliği,
- yaşam stillerinin değişikliği,
- dini ve kültür farklılıkları

gibi olgular uzlaşmanın sağlanmasında temel taşlardır. Dolayısıyla uzlaşma bu farklılıkların kabul edilmesi ve anlaşmaya varılmasını gerektirir. Ancak burada önemli olan bu uzlaşmanın sağlanabilmesi için ortak paydanın ya da uzlaşma değişkenlerinin tam olarak ortaya konması ve sınırlarının çizilmesidir.

Toplumsal uzlaşma hem gereksinim hem de maddi koşulların zorlamasıdır. Ancak buradaki zorlama bireylerin ya da grupların isteği ile gerçekleştirilmektedir; herhangi bir dış baskı ya da güç kullanma, duygu sömürüsü bulunmamaktadır.

Genelde uzlaşma bugüne dek kuramsal olarak klasik karar alma problemleriyle çözümlenmeye çalışılan bir konudur ve iki koşula bağlı olarak yürütülmüştür. Birinci koşul amaçlara bağlı olarak elde edilecek bilgilerin ve tartışmaya katılacak bireylerin (sayı ve nitelik olarak) belirlenmesiyle uzlaşmanın en iyi biçimde belirleneceği; ikinci koşul olarak da kimi şeylerden fedakarlık ederek istenen sonuca ulaşma temel alınmasıdır. Ancak burada önemli bir konu da bireyler arasındaki farklılıkların giderilmesi için farklı gruplar ve bireyler arasında onlara en yakın olarak görünen, uzlaşmayı sağlayacak niteliklerde biri/birilerinin atanarak bu tür çalışmaların yürütülmesidir.

1.2. HOŞGÖRÜ

Soyut bir kavram olan hoşgörü (tolerance) dilimizde "tahammül etmek, müsamaha göstermek" anlamında kullanılmaktadır. Oysa hoşgörünün kavram olarak analiz edildiğinde özgürlük, kayıtsızlık, kabul, icazet ve serbestlik gibi kavramlardan arındırılmış olduğu, buna karşın sapma, güç, önem, kınama ve reddetmemeden oluşan bir karmayı içerdiği görülmektedir.

Hoşgörünün kaynağı çeşitlilik, farklılıktır. Tüm toplumlarda bireyler eğilimler, inançlar, yönelimler, kişilik yapıları, tutum ve davranışlar açısından son derece farklıdır. Bu farklılıklar yaşam tarzına da yansiyarak onu biçimlendirmektedir. Aynı yaşam biçimine sahip bireylerin oluşturdukları gruplar, kendileri gibi olmayan, aynı tarzı benimsemeyenleri kendi açılımlarından sıra dışı, ahlak dışı bulabilir. Birey diğerlerini hoşlanmamaya, kınamaya başladığında iğrenmeye neden olabilecek durumların oluşması sonucunda hoşgörü ve bu sıra dışı(kendince) olanların hoşgörüyle karşılaşma zorunluluğunu doğurmaktadır. Gerçekte hoşgörü, farklılıkların, belki kimi zaman aykırılıkların kabul edilmesini gerekli de kılabilir. Bu açıdan bakıldığında hoşgörü "farklı inançları, düşünceleri, değer sistemi, yaşam biçimi olan insanlara karşı sevecen bir tahammül içinde olmak" anlamını taşımaktadır ve güçlünün zayıfa karşı sahip olması ve uygulaması gereken bir erdem olarak kabul edilmektedir. Hoşgörü insanın kendinden, kendine olan güvenden kaynaklanmaktadır.

Ekonomik, politik, sosyal olarak bireylerin karşılaştıkları sorunların giderek daha karmaşıklaşması, boyutlarının büyümesi nedeniyle hoşgörüsüzlüğün kolgezdığı ortamda fiili hoşgörüsüzlüklerin ortadan kalkması farklılıklara hoşgörülü davranılması, hatta söz konusu

farklılıkların tanınması en çok gerekenen durumdur. Özellikle günümüzde ülkemiz açısından konu son derece önem kazanmaktadır.

Hoşgörü karmasına göre hoşgörü mutlak eşitsizliklerin yaşandığı durumlarda belirginleşen bir gereksinim olup, genelde belirli bir güce dayanmaktadır ve diğer bireyler tarafından dağıtıldığı için sahip olunması zorunlu olunan bir erdem olarak kabul edilmektedir. Ancak kimilerine göre de bir olgudur; çünkü temelinde değerler yatmaktadır.

Liberal kuramdaki hoşgörü kavramı uygulamada kayıtsızlıkla eşanlamlılık taşımaktadır. Herkesin istediği türde yaşamak ve birbirlerine karışmama gerekliliği, günümüzde hoşgörme yerini tanımaya bırakmasına yolaçmıştır. Çeşitlilikten kaynaklanan hoşgörü toplumsal uzlaşmanın yaşanabilmesi ve sağlanabilmesi için farklı olan ya da olduğu düşünülen tüm kesimlerin tanınmasını ve bu kesimlerin de kendilerini tanıtmalarını gerektirmektedir. Gerçekte de birlikte yaşamının doğru olan yanı da budur. Dil, din, etnik köken vb. açılardan farklı olanların (kendi yaşam biçimlerine özgü beklentilere, arzulara, eğilimlere sahip olunması) çok çeşitliliğin yaşandığı ABD'de uzun süren iç savaşlar sonrasında ırkçılık, Avrupa'daki din savaşlarının sonucunda ise din çatışmaları yerini hoşgörüye bırakmıştır. Örneğin, siyah beyaz çatışmaları , Afrikalılık, beyaz/mavi yakalı gibi çeşitli gerilimlerin yaşanan örneklerdir. Görüleceği gibi, hoşgörüsüzlüğün temelinde dinsel, cinsel ve ırkçı hoşgörüsüzlükler yatmaktadır.

Geçmişe bakıldığında kişi ya da gruplar arasında dinsel çatışmalar başta olmak üzere çeşitli nedenlerin çatışmalara yolaçtığı görülmektedir. Bu çatışmalara özellikle dinlerin doğuşu ve yayılması dönemlerinde daha sık rastlanmaktadır. Ancak topluluğun çoğunluğundan dil, din, mezhep vb. açılardan farklı olanlara karşı tahammül edilememesi ve bunun kanlı biçimde eyleme dökülmesi geçmişte olduğu kadar

günümüzde de sıkça rastlanan olaylardır. Örneğin Cezayir, Afganistan, İran, vb. ülkelerde dinsel hoşgöründen söz etmek pek olası değildir. Dinsel hoşgörüsüzlük olarak tanımlanabilecek bu durumda önemli olan dinsel akideler ve kuramsal olarak vaaz edilenlerden çok, dinin geliştiği koşullarda ve toplumun dinsel inançlarında odaklanmasıdır. Genelde din, söz konusu toplumun bağlı olduğu dini, toplumsal ve tarihsel koşullar içinde oluşan biçimleri çağrıştırmaktadır. Önceleri düşünce özgürlüğü için tehdit ve saldırı aracı iken, çağdaş ve çoğulcu toplumlarda korunma ve savunma aracına dönüşmüştür. Gerçekte de tüm çağdaş toplumların gelişim, oluşum sürecine bakıldığında dinin egemen olduğu dönemlerin varlığı görülmektedir. Örneğin, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde kültürel varlığın biçimlenmesinde din oldukça önemli roller üstlenmiştir. Bu nedenle dinsel hoşgörü, hoşgörünün meşrulaştırılmasında temeldir. Ülkemizde de yaşanan geçiş sürecinde egemen grubun diğer gruplara dinsel hoşgörülü davranması, katı tutum ve davranışlardan kaçınması çağdaş ülke niteliklerinin kazandırılması için kaçınılmazdır. Zaman zaman yaşanan çeşitli mezheplerin ya da tarikatların hoşgörüsüz davranışları ya da radikal grupların katı tutum ve davranışları, örneğin Sivas katliamı, ve bu amaçla yapılan eylemler zaten ağır yaşam koşullarında ezilen halkın daha da umutsuzluğa, karamsarlığa düşmesine neden olabilmekte ve ülke görünümünü dışarıdan ipotek altına almaktadır.

Hoşgörüsüzlüğün ikinci ayağını ırkçı hoşgörüsüzlük oluşturmaktadır. Daha çok ABD gibi birden fazla ve farklı ırkların yaşadıkları ortamlarda rastlanmaktadır. Bireylerin renkleri nedeniyle farklı okula gitmesi, ayrı bölgelerde yerleşmeleri fiziksel görünüm olarak diğerlerinden ayrı olanlara karşı yürütülen hoşgörüsüzlüğün birer göstergesidir. Ancak burada şunu belirtmekte yarar bulunmaktadır. ırkçı hoşgörüsüzlük egemen çoğunluğun mu fiziksel (renk) olarak farklı olanlara farklı tutum

ve davranışlarda bulunduğu, yoksa devletin mi bu tür eşitsizlikleri yasal yapıya bağladığının belirlenmesi gerekir. Örneğin, 1960 'lı yıllarda Amerika'da yaşanan olaylarda bu tür yasal dayanaktan söz edilebilmektedir. Günümüzde de yasal olmayan, buna karşın ülke bireylerinden kaynaklanan ırkçı hoşgörüsüzlüklere rastlanabilmektedir. Örneğin, çeşitli Avrupa ülkelerinde özellikle de Almanya'da Türklere yönelik saldırılar (işyerlerinin ve ikametgahlarının kundaklanması yağmalanması vb.) ırkçı hoşgörüsüzlüğün günümüzdeki örnekleridir. Burada önemli olan egemen çoğunluk içinde azınlık durumunda olanların korunması amacıyla yasal desteklerin (pozitif hoşgörü) yaşama geçirilmesidir.

Hoşgörüsüzlüğün üçüncü ayağı ise, cinsel hoşgörüsüzlüktür. Gerek toplum içinde gerekse toplumlar arasında farklı cinsel hoşgörüsüzlüklere rastlanabilmektedir. Farklı biçimlerde ve derecelerde ortaya çıkan bazı cinsel davranış ve eğilimlerde olan birey ya da gruplara karşı gösterilen hoşgörüsüzlükler bu tür içinde yer almaktadır. Burada önemli olan bunun nasıl algılandığının değil, kaynaklanma gerekçelerinin ortaya konmasıdır. Günümüzde cinsel hoşgörüsüzlüğün hedef aldığı en önemli olgu eşcinselliktir. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde çeşitli kesimler eşcinselliğe tepki göstermekte; kimi ülkelerde pozitif, kimi ülkelerde ise negatif hoşgörü anlayışı sergilenebilmektedir.

Cinsel hoşgörüsüzlüğün yaşandığı bir diğer tür ise, kadınların cinsel kimliklerine yapılan haksızlıklardır. Aslında etnik grupların görünen yüzleri olan kadınlar kimlik ve günlük yaşamdaki sembollerin de taşıyıcılarıdır. Farklı etnik kökene sahip kadınlar kendi toplumu ya da cemaatinin farklılığını korumak amacıyla kendini diğerlerinden ayıran farklılıkları tanımlayarak kendi grubunca kabul edilen ve anormal olarak algılanan değerlerin, tutum ve davranışların ortaya konmasında

yardımcı olmaktadır. Durum böyle olmasına karşın cinsel hoşgörüsüzlüğe en fazla uğrayan da yine kadın olmaktadır. Cinselliğin algılanması ve yaşanması egemen toplumdan farklı olan birinin tacize ya da saldırıya uğraması feminist grupların bu konu üzerinde tepki göstermelerine neden olabilmektedir. Bizim toplulumumuzda ise, cinsel hoşgörüsüzlüğe maruz kalanların başında kadınlar, eşcinseller, çocuklar gelmektedir. Çeşitli medya kuruluşlarında zaman zaman bu konulara yönelik haberler, görüntüler ve yayınlanan çeşitli makaleler, konunun ülkemizde de gündemde önemli ölçüde yer aldığını göstermektedir.

1.3. İLETİŞİM

Gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamın doğal bir parçası ve insanlara özgü olan iletişim, iletilerin (mesaj) değişimidir. Bireyin kendini anlatabilmesi, açıklayabilmesi ve hitap ettiği kesim tarafından anlaşılabilmesi tamamen kuracağı iletişime bağlıdır. Bu nedenle toplumsal uzlaşma için bireyler ve gruplararası iletişimin tam olarak sağlanması büyük önem taşımaktadır. Çünkü başarılı bir bireylerarası iletişim, bireyler arasında bilgi ya da sembol oluşturularak bunların karşılıklı aktarılmasına, yorumlanmasına ve böylelikle iletişimin sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla birbirinden farklı olan bireylerin inançları, tutum ve davranışları konusunda birbirlerini tanımaları olanaklıdır.

İletişimin verici ve alıcı arasında bilgilerin, düşüncelerin, haberlerin değişimine yönelik olması, "kişiler arasında iş bölümünden kaynaklanan farklılaşmaları haklılaştırmak için çeşitli değerler ve inançlar üreterek toplumun farklı kesimlerini ortak üst kimlikler içinde kaynaştırmayı amaçlayan insanlar etkinliği" olması ve söz konusu etkinliğin bilgi, duygu, düşüncelerle birlikte kültürlerin de insanlar arasında değiş

tokuş edilerek paylaştırılmasını da zorunlu kılması toplumsal uzlaşmayı sağlayıcı rolünün göstergesidir.

İletişim, karşılıklı demek istenen şeylerin anlaşılmasıdır; kesinlikle anlaşma (agreement) değildir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal uzlaşmanın sağlanmasında farklı bireylerin ve bu bireylerin oluşturdukları grupların karşılıklı birbirlerini anlaması temel olmakta, ortak yaşayabilmek için bireyler ve gruplar arasında etkin, başarılı bir iletişim sürecinin oluşturulmasına gerek duyulmaktadır. Gerçekten de konu irdelendiğinde toplumdaki birçok çatışmanın temelinde bireylerin ya da grupların birbirlerini iletişimsizlik nedeniyle tam olarak anlayamadıkları rahatlıkla görülebilmektedir. Dolayısıyla iletişimin olmadığı durumlarda eksik, yanlış bilgilere sahip olma, iletişimin kesintiye uğraması sonucunda söz konusu grup ya da bireyler bilgi eksiklerini kendilerince doldurmalarına yol açmaktadır. Bu ise, birey ya da grupların karşılıklı iletişim kurmalarında önyargılı davranmalarını ve dolayısıyla uzlaşmayı bozucu rol oynamaktadır. Özellikle bireylerin psikografik, sosyo-kültürel yapılarına bağlı olarak belirli konular hakkında önyargılarının olması ya da yeni bilgilere kendilerini kapatmaları durumunda iletişim kısmen ya da tamamen kaybolmaktadır.

Uzlaşmanın sağlanabilmesi için bireylerin birbirlerinin aynı düşünce yapısında olmaları şart değildir. Önemli olan tüm farklılıklara karşın diğerlerinin (egemen toplumdaki farklı olanlar) tanınmasıdır. Ancak burada şunu da unutmamak gerekir: gerçekten tanıyabilmek için farklı olan, ayrılan konuların üzerinde çok fazla tartışmaya gerek var mıdır? Zaten aynı toplumun üyeleri olduklarından kimi zaman birçok açılarından örtüşebilmektedirler. Bu nedenle iletişimden karşılıklı yarar sağlayabilmesi için alıcı ve verici konumda olan birey ya da grupların

cesaretle birbirlerini anlamaya çalışmaları için büyük çaba göstermeleri gerekmektedir. Aynı düşüncede olmasalar bile, karşıdakiinin düşüncesini reddetmemesi, ona saygı göstererek anlamaya çalışması esas alınmalıdır. Ancak bu kabul etmek anlamına da gelmemelidir; bu hoşgrerek tanımayı, anlamayı içermektedir.

Uzlaşmanın sağlamasında bir diğer önemli konu da gruplararası iletişimdir. Gruplararası ilişkilerin kurulması için, hem katılımcılık hem de özel yönetmelikler oluşturulması açısından iletişim önemli rol üstlenmektedir. Çünkü grubun açık ya da kapalı olması iletişimi biçimlendirmektedir. Kapalı gruplarda bireyler birbirlerine benzerler, birbirlerini referans verirler. Kapalı grup ilişkilerinde ters düştüğünde reddetme, ihraç etme, ayırım yapma söz konusudur. Buna karşın açık gruplarda birbirlerini tanıma, birbirleriyle ilişki kurmaya ve bireylerin gücüne bağlı olarak haklar ve menfaatlerin dengeli dağılımına dayanmaktadır. Bu nedenle toplumu oluşturan açık ve kapalı grupların varlıkları ve bunlar arasında önemli ayrımların olması uzlaşmanın sağlanabilmesi için tüm bu grupların özenle üzerinde durulmasını gerektirmektedir. Ayrıca gelecekte söz konusu grupların çatışmadan birarada yaşayabilmelerine yönelik olarak öncelikle grup temsilcileri arasında uzlaşmaların sağlanabilmesi için alt yapının oluşturulması kaçınılmazdır.

II. BÖLÜM

GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE

TOPLUMSAL UZLAŞMA

2.1. TOPLUMSAL UZLAŞMA KAVRAMININ ÖNEMİNİN ARTMASI

2000'li yılların hemen öncesinde, Sovyetler Birliği öncülüğündeki Doğu Bloku'nun çözülmesiyle dünyadaki küreselleşme hareketi, tarihin hiçbir evresinde görülmemiş biçimde hızlı bir ivme kazanmıştır. Söz konusu küreselleşme sadece ekonomik ve siyasal alanda değil, kültürel alanda da önemli etkilerde bulunmaktadır. Başta ABD olmak üzere Batı'lı ülkelerin kültür ve yaşam biçimlerinin özellikle gelişmekte olan ülkelere yoğun aktarımı, söz konusu etkileşimin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Birçok ülkede toplumun çeşitli kesimlerinde, aile de dahil olmak üzere, ortak ahlaki değerler ve amaçlar hızla değiştikçe, toplumu oluşturan mozağin renkleri de artmaktadır. Değişik ülkelerin iç dinamiklerinde ortaya çıkan bu farklılıklaşma, ister istemez birarada yaşamak için yeni platformları ve uzlaşmaları gerekli kılmaktadır.

2.1.1. Toplumsal Uzlaşma Anlayışının Gelişebilmesi İçin Gerekli Ortam

II. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte Latin Amerika ülkeleri, Türkiye ve diğer bazı gelişmekte olan ülkelerde liberal demokrasi girişimlerinin sık aralıklarla askeri yönetimlerce kesilmesi sonucu toplum dinamiklerindeki farklılıklar ve farklı talepler otoriter bir anlayışla bastırılmıştır. Değişik toplum kesimlerinin farklı taleplerinin baskı mekanizmaları ile kontrol altında tutulduğu bu dönemlerin ardından

gelen görece demokratik dönemlerde dahi, önceki dönemlerin yasal ve maddi koşulları demokratik bir anlayışla yeniden düzenlenememiştir. Bu olgu toplumsal uzlaşma anlayışının gelişebilmesi için en önemli unsur olan toplumsal katılım anlayışının oluşmasının önündeki en önemli engel olmuştur. Toplumsal uzlaşmanın katılım unsurunun olmadığı ya da yetersiz olduğu bir ortamda var olma şansı bulunmamaktadır. Kısaca bu süreç içinde toplumsal uzlaşma sorun olmaktan çıkmış, toplumun değişik kesimleri arasındaki iletişim ve paylaşım otoriter bir anlayışla yönetsel gücü elinde tutanlar tarafından belirlenmiştir.

2.1.2. Toplumsal Uzlaşma Anlayışının Gelişmesini Olumsuz Etkileyen Unsurlar

Ancak tüm bu gelişmelere karşın toplumsal uzlaşmanın sağlıklı işleyebilmesi için gerekli alt yapı oluşturulması konusunda yeterince gelişme sağlanamamıştır. Türkiye de dahil olmak üzere bir çok gelişmekte olan ülkede demokrasiye ara verilen dönemlerde uygulamaya konan yasal düzenlemeler yürürlükte bulunmaktadır. Türkiye'nin 1950 yılından beri kesintilerle de olsa liberal demokrasiyle yönetilmesine karşın, bu süreçte yasal altyapının en önemli elemanı olan anayasaların askeri dönemlerin ürünü olması ve sivil iktidarlar tarafından da benimsenip uygulanması gelişmekte olan ülkelerde gerçek anlamda liberal demokratikleşmenin pek kolay olmadığına önemli bir göstergesi olmaktadır. Ülke içinde mevcut dinamiklerden en verimli biçimde yararlanabilmek için yasal altyapının buna uygun olması gerekliliği açıktır. Katılımcılığın sağlanabilmesi toplumsal uzlaşmanın en önemli sorunudur. Örgütlenme ve sivil toplum yaratılmasının önündeki engeller sonuçta toplumsal uzlaşma için gerekli olan koşulların oluşmasını engellemektedir.

Toplumsal uzlaşma ortamının oluşmasındaki yasal engellerin yanısıra

toplumda mevcut insan kaynaklarının sahip olduğu eğitim düzeyi, din, aile yapısı, demografik özellikler, ekonominin yapısı gibi unsurlar da toplumsal ortamının sağlıklı gelişmesini engelleyebilmektedir. Örneğin genelde eğitim düzeyinin düşük olduğu ya da ekonomik yapının sağlıklı olmadığı bir toplumda toplumsal uzlaşma kavramının gelişmesinin güçlükleri açıktır. Bu sorun sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de ortaya çıkmaktadır. İdeal bir toplumsal uzlaşma toplumun tüm kesimlerini içine alan geniş bir katılımı gerektirmektedir. Gelişmiş ülkelerde bile böylesine geniş bir katılım mekanizmasının oluşturulamadığının söylenmesi olasıdır.

2.2. GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE TOPLUMSAL UZLAŞMA

Günümüzde toplumsal uzlaşma kavramının kapsamı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ayrı biçimlerde biçimlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu kavram daha çok verimlilik kavramı etrafında gelişen tartışmalarla biçimlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise toplumsal uzlaşma tartışmaları daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sanayileşme sürecinde yaşanan çatışma ve uzlaşma çabalarının benzerleri, sanayileşmesini tamamlayamamış ve liberal demokrasiye geçme ya da mevcut düzeyini geliştirme çabasındaki gelişmekte olan ülkelerde ise daha kapsamlı biçimde yaşanmaktadır. İletişimde yaşanan devrimin de etkisiyle toplumsal dinamiklerin hızla çeşitlendiği, geliştiği günümüzde toplumların dinamiklerini çatışma yerine uzlaşma sonucu ortaya konan hedeflere yöneltmelerinin ancak katılımcı bir uzlaşma anlayışıyla sağlanabileceği açıktır.

2.2.1. Gelişmiş Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma

Gelişmiş ülkelerin her birinde kendine özgü bir toplumsal uzlaşma modelinden söz etmek olasıdır. Söz konusu modellerin biçimlenmesi

temel olarak bu ülkelerin sanayileşmeleri sürecinde olmuştur. Gelişmiş batı ülkelerinde toplumsal uzlaşmanın gelişmesine katkıda bulunan bir diğer gelişme ise Rusya'da gerçekleşen sosyalist devrimdir. Bu devrimden sonra sanayileşmiş ülkelerde işçi sınıfına karşı iktidarlar ve sermaye kesimi çalışma koşullarının iyileştirilmesinde ve gelir dağılımı konusunda daha uzlaşmacı bir tavır benimsemişlerdir.

Gelişmiş batılı toplumlarda toplumsal uzlaşma kavramı genellikle işçi, işveren ve hükümet arasındaki ilişkilerle biçimlenmiştir. ABD gibi etnik olarak çok çeşitli kesimlerden oluşan bir toplumda bile toplumsal uzlaşmanın biçimlenmesinde işçi sendikaları, işveren ve hükümetler temel rolü oynamıştır. Ancak bu ülkelerde toplumsal uzlaşmanın temelinde bu üç kesim arasında oluşturulmasının ana nedeni sanayileşmenin getirdiği sınıfsal farklılıklar ve bilincin diğer toplumlara göre çok daha önceden ve keskin biçimde ortaya çıkmasıdır.

Toplumsal çatışma konusu olabilecek konuların en önemlilerinden olan din, dil, kültür, eğitim, ekonomik yapı gibi konulardaki farklılıklar gelişmiş batı toplumları için önemli sorunlar çıkarmamaktadır. En önemli kültürel-etnik farklılıkların bulunduğu Belçika, Kanada, İsviçre ve Finlandiya gibi ülkelerde bu farklılıkların toplumsal çatışmaya dönüşme tehlikesi yoktur. Hatta bu ülkelerde gerçekleşecek bölünmelerin bile çatışmasız olacağı öngörümünde bulunmak olasıdır.

Klasik liberal demokrasi ve kültürünün yerleştiği ve gelenekselleştiği batı demokrasileri içinde tarihsel etnik, dinsel farklılıklar nedeniyle sorunlu olan bölgelerde de 21. yüzyılın hemen öncesinde olumlu gelişmeler olmaktadır. Büyük Britanya içinde toplumsal çatışmaların olduğu Kuzey İrlanda'da ilgili tüm kesimlerin katıldığı barış görüşmelerine başlanmıştır.

Gelişmiş batılı toplumlarda toplumsal uzlaşma konusundaki asıl

çatışma sosyo-ekonomik sorunlardan çıkmaktadır. Bu olgu da işçi, işveren ve hükümetler arasındaki toplumsal çatışmaların ve uzlaşmaların temelini oluşturmaktadır.

İşçi, işveren, hükümet ilişkileri çerçevesinde gelişen toplumsal uzlaşma modelleri gelir dağılımının biçimlenmesinde ve hükümet politikalarının oluşmasında temel bir işlev görmektedirler. Günümüzde bu tarihi misyonun yanısıra, mevcut insan kaynakları potansiyelinden azami düzeyde yararlanmayı sağlamak işlevini üstlenmektedir. İnsan kaynakları potansiyelinden azami bir düzeyde yararlanabilmenin en önemli koşulunun yaratıcı bir katılımcılık modeliyle olacağı dünyanın her yanında kabul görmektedir.

Japonya, ulusal kültür ve geleneklerini kuşaktan kuşağa aktarmakta oldukça başarılı bir ülke konumundadır. Söz konusu ulusal kültür ve gelenekler içinde en ağırlıklı aktarılan özellik ise, eşitlikçi bir paylaşımdır. Eşitlikçi paylaşım, sorumluluk ve işin yapılmasına kadar geniş bir alanı içermektedir. Batılı toplumlarda, örneğin İsveç ve Almanya'da yönetsel güç çok daha demokratik bir yapıda olsa bile,

Toplumsal Uzlaşmada Tabanda Katılımın Sağlanması		
Gücün Dağılımı Katılım Derecesi	Otoriter	Demokrat
Elitist	Sıkı Pazarlık Sistemi, Dışlayıcı ABD / İngiltere	Temsili İşbirliği Modeli İsveç / Almanya
Eşitlikçi	Varolan Güç İlişkileri Çerçevesinde Geniş Tabanlı Uzlaşmacı Japonya	?

Kaynak: Ulusal Katılım ve Uzlaşma Sempozyumu, TÜSİAD, İstanbul, Nisan 1992.

tabanda katılım bakımından Japonya'ya oranla elitist, seçkin, dar bir katılım söz konusudur. Yönetimsel gücün demokratik yapıda olduğu bir toplumda, katılımın eşitlikçi ve yaygın olması ideal durumdur.

2.2.1.1. ABD'de Toplumsal Uzlaşma

ABD'nin ulusal karakterini belirten en temel özelliklerden biri olan serbest pazar ekonomisi içinde girişimciliğin yüceltilmesi, bu ülke vatandaşı olan değişik ülke ve etnik kökenli bireyler için güçlü bir amaç birliği oluşturmaktadır. Bu nedenle ABD'nin tarihsel süreç içinde doğal bir uzlaşma platformuna sahip olduğunu söylemek olasıdır. Bu olgu sanayileşmenin başladığı 19. yüzyılın ortalarında işçi sınıfının güçlü bir birliktelik duygusuyla hareket etmesini engellemektedir.

İşçi sınıfının çok değişik kökenli olması, ABD'nin insan emeğine ihtiyaç duyması ve işçilerin yaşam standartlarının Avrupa'ya göre daha iyi olması toplumsal uzlaşmanın biçimlenmesinde devletin düzenleyici rolünü azaltmıştır. Ayrıca 19. yüzyılın ilk yarısında işçi kesiminin oy hakkına kavuşması siyasal yaşamda işçilerin önemini artırmıştır. Kısaca ABD çok çeşitli etnik ve ırksal kökenli toplumsal kesimlere sahip olmasına ve devletin toplumsal yaşamı düzenlemede çok fazla müdahalede bulunmamasına karşın, doğal bir toplumsal uzlaşma modeli oluşmuştur. Bunun en önemli nedenini ABD'yi oluşturan bu toplum kümesinde amaç birliğinin çok açık ve net bir biçimde oluşması ve kabul görmesidir.

ABD'de sendikalaşmanın tarihi 1792 yılına dek uzanmaktadır. Sendikalar, sendikalaşmayı engelleyen tüm olumsuz koşullara karşın ABD toplumsal politika tarihinin biçimlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. ABD'de örneğin İsveç'te olduğu gibi işçi, işveren ve hükümetlerin taraf olduğu bir toplumsal uzlaşma süreci yaşanmamıştır. Ancak ülkenin kendine özgü koşulları ve hızlı ekonomik kalkınma sonucu artan refah düzeyi, toplumsal sorunların çatışmaya dönüşmesini

engellemiştir. Hükümetlerin, biçimlenmesinde çok aktif bir rol oynamadığı bu süreçte, sendika ve işverenler arasındaki ilişkilerde öne çıkan grev ve toplu pazarlık unsurları süreci biçimlendirmiştir. Kısaca ABD'de gerçekleşen toplumsal uzlaşma kendine özgü bir karaktere sahiptir. Çok güçlü bir amaç birliği ve ekonomik kalkınmışlık düzeyi toplumsal çatışma potansiyelini toplumsal uzlaşma çerçevesinde yok etmiştir. Diğer gelişmiş ülkelerdeki yapıya benzer biçimde sendikaların ve sendikacılık hareketinin bu süreç içinde rolü ise yine oldukça önemlidir.

2.2.1.2. İngiltere'de Toplumsal Uzlaşma

İngiltere'de sanayi devrimi ABD'den çok daha önce başlamış, siyasal yapısı derin tarihsel, ekonomik, düşünsel ve toplumsal ayrılıklara dayanmaktadır. Ancak ABD'deki toplumsal yapıdan tüm ayrı olan bu özelliklere karşın toplumsal uzlaşma kavramının İngiltere'deki yapısı ABD'deki yapıyla büyük benzerlikler taşımaktadır.

Sanayi devriminin getirdiği ve oluşturduğu yeni işçi ve işveren ilişkileri yeni kurumlara, özgürlükler, ve haklara duyulan gereksinimleri ve talepleri artırmıştır. İngiltere'de sanayi devriminin yarattığı yeni ilişkiler yumağı içerisinde sendikaların önemli bir yeri bulunmaktadır. İngiltere'de işçi hakları ve özgürlüklerinin biçimlenmesinde ABD'de de olduğu gibi sendika - işveren ilişkileri temel olmuştur.

İngiltere ve ABD'deki toplumsal uzlaşmalarda hükümetlerin de biçimlenmesinde etkin olduğu ileriye dönük ortak bir ilke bazında uzlaşma sağlanmamakta, sendikalar ve işveren kesimi arasındaki mücadele bu hakların ve paylaşımın biçimlenmesinde etkin olmaktadır. Aslında temelde uzlaşılan bu mücadele biçiminin prensipleri olmaktadır. Söz konusu bu iki ülkedeki liberal demokrasi anlayışının çok güçlü olması toplumsal uzlaşma anlayışının varlığını doğal olarak

sağlamaktadır. Ancak özellikle İngiltere'de bu olgu aslında gerçek bir uzlaşma temeline dayanmadığı için toplumdaki bu en büyük iki kesimin ileriye dönük ortak bir amaç bütünlüğü ve misyonu üzerinde birleşmesini engellemektedir. Kısaca İngiltere'deki model temelde liberal demokrasi anlayışının bir uzantısıdır. Ancak bu uzlaşma anlayışı, ileriye dönük çeşitli toplum kesimlerini amaç birliği etrafında güdülemekten yoksun bulunmaktadır. Günümüzde gelişmiş batılı ülkelerde toplumsal uzlaşma ile ilgili tartışmalarda katılımcılığın ve ona bağlı olarak da verimliliğin artırılması en önemli tartışma konularını oluştururken İngiltere'deki yerleşik anlayışın bu konuda bir handikap oluşturduğunu söylemek olasıdır.

2.2.1.3. İsveç'te Toplumsal Uzlaşma

Genelde İskandinav modeli denen ve özelde İsveç'te biçimlenen toplumsal uzlaşma modeli, bu konuda sözü edilen modeller içinde en ünlü model konumundadır. Toplumsal uzlaşma konusunda İsveç'in öncülüğünde geliştirilen İskandinav modeli aynı zamanda "aşamalı model" olarak da anılabilir. Bu modelin temel özelliği, tarihsel gelişmeye bağlı olarak toplumsal değişimin çatışmaya dönüşmeden kendini ifade edebileceği bir yöntemin oluşturulması ve söz konusu taleplerin ilgili diğer kesimlerin bulunduğu bir çevre içinde tartışılabilmesidir.

Kökenini 1930'lu yıllarda işçi, işveren ve hükümetler arasında oluşturulan Temel Anlaşmalar'ın oluşturduğu bu model, İsveç'in özellikle 1970'li yıllarda tüm dünyada refah devleti olarak anılmasını sağlayan süreci beraberinde getirmiştir. İskandinav ülkelerinde sanayi devriminin yarattığı yeni toplumsal dokunun taraflar arasındaki ilişkilerini biçimlendiren bu anlayış, ayrıca diğer gelişmiş ülkelerdeki sanayi ilişkilerinin düzenlenmesinde de esin kaynağı olmuştur.

İsveç ve diğer İskandinav ülkelerinde, sanayileşme hareketlerinin ilk

dönemlerinde olası toplumsal çatışmaların önlenmesinde, siyasal partilerin ortaya çıkması ve çeşitli toplumsal kesimlerin taleplerini bu yolla ifade edebilmeleri önemli bir rol oynamıştır.

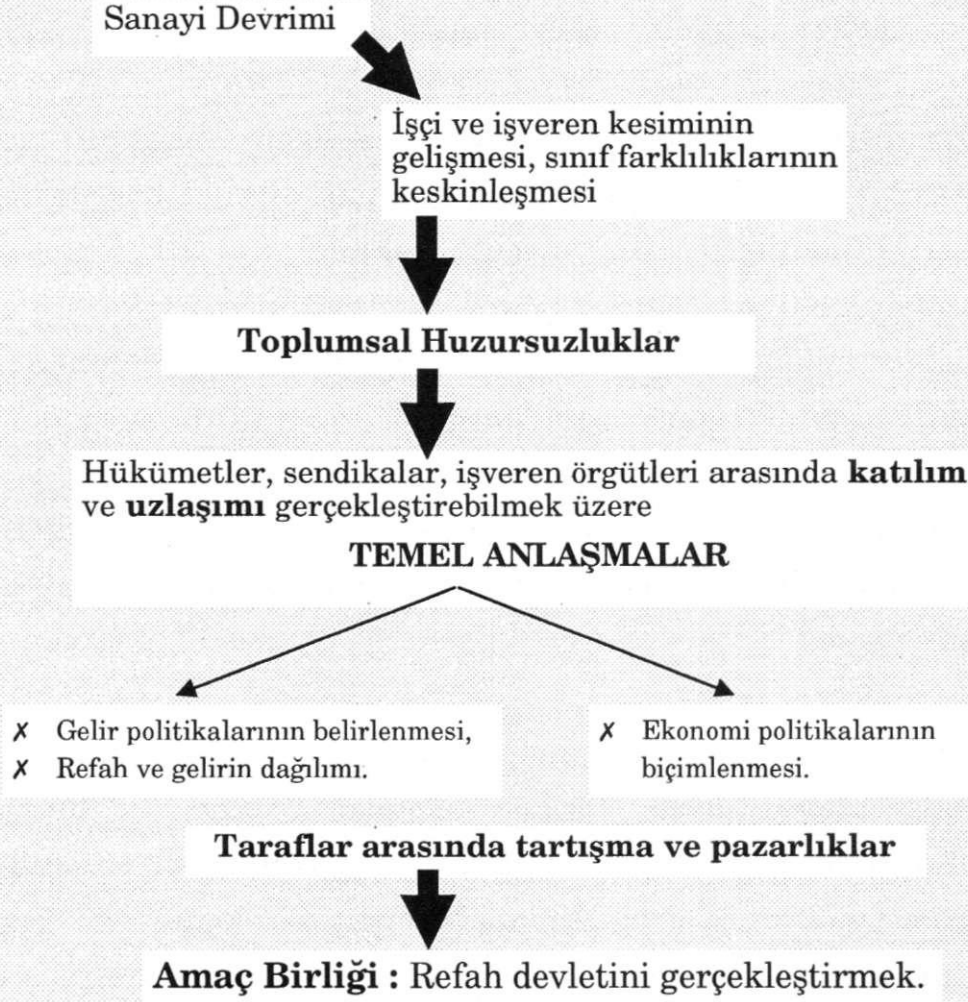
Ancak 1900'lı yılların başlarından itibaren gelişen işçi sınıfı ve işverenler arasında çıkan sorunların çözümü için siyasal partilerin varlığı yeterli olmamıştır. Bu süreçte İskandinav ülkelerinde karakteristik olarak bulunan katılım ve uzlaşma mekanizması yaratma becerisi yine olası toplumsal çatışmaları uzlaşmaya dönüştürebilmiştir. Bu süreçte kullanılan mekanizma, toplumsal uzlaşma tarihi açısından oldukça önemli olan Temel Anlaşmalar'dır. Bu anlaşmalar karşılıklı kabul temeline dayanan ve işveren ve işçi kesimi arasındaki ilişkileri düzenleyen genel kuralları içermektedir. Sendikalar bu süreçte oldukça önemli bir konumdadır.

İsveç'te Temel Anlaşmalar uygulamada oldukça başarılı olmuş ve grevler işçi ve işveren ilişkilerinin bir konusu olmaktan çıkmıştır. Bu ve takip eden süreçlerde İsveç'te tüm toplum kesimlerinin ileriye dönük sahip çıktığı amaç ve misyon birliği sağlanabilmiştir. Söz konusu misyon "refah devletini gerçekleştirmek" ve "toplumun tüm kesimleri tarafından kabul edilen bir amaç" olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında söz konusu uzlaşma modelinde katılımcılığı artırmak amacıyla işçilerin karar alma sürecini doğrudan sağlayacak bazı yöntemler uygulanmaya çalışılmış ve bu bağlamda iş reorganizasyonları, grup çalışmaları, üretim hücreleri gibi yöntemler geliştirilmiş, işçilerin işe yabancılaşmaları önlenmeye çalışılmıştır.

1960'lı yıllardan itibaren teknolojik gelişmelere paralel olarak toplumsal uzlaşma, (ya da İsveç'te toplumsal uzlaşma çok daha önceden sağlandığı için,) toplumsal diyalog yeni teknolojinin programlı bir biçimde uygulanabilmesini sağlamaya dönük olmuştur. Yerel ve firma düzeyinde

İsveç ve İskandinav Toplumsal Uzlaşma Modeli

Kaynak: Ulusal Katılım ve Uzlaşma Sempozyumu, TÜSİAD, İstanbul, Nisan 1992.

oluşturulan iş geliştirme, işe adaptasyon, iş organizasyonu modelleri ve işbirliği ve yardımlaşma örgütleri bu dönemde olası sorunları gidermede etkili olmuştur.

İsveç örneğinde en önemli iki unsur katılım ve uzlaşma isteğidir. Bunlar bulunduktan sonra yöntemin tartışma ve diyalog kavramları üzerinde odaklanması gerekmektedir. İsveç ve İskandinavya'da tartışmayı barış bozucu bir unsur olarak ele almamışlar, tam tersine uzlaşma olabilmesi için tartışmayı sürecin en önemli unsurlarından biri olarak görmüşlerdir.

Katılımcılık konusunda toplumun tamamını kapsayacak bir katılımı sağlamak temel alınmıştır. Toplumsal uzlaşmada işçi kesimini sendikalar temsil etmişlerdir. Günümüzde sendikaların gücünün azalması, hükümetin bu tartışma ortamından çekilme ve yükümlülüklerinden kurtulma ya da azaltma eğilimi sistem içinde tıkanıklıklara yol açmaktadır. Ayrıca özellikli bazı meslek gruplarına mensup (örneğin pilotlar, hemşireler vs) gruplar daha farklı taleplerde bulunmaktadır. Ancak İsveç'te yüksek düzeyde bulunan toplumsal uzlaşma bilinci sistemin geliştirdiği çizgiyi terk etmeyi engellemektedir.

İsveç'te uygulanan toplumsal uzlaşma sisteminde en önemli bulgulardan birisi; sistemde mevcut her yeni oluşumun, tehdidin, uygun yeni bir mekanizmayla giderilmesidir. Böylece bir önceki sorun çözüldükten sonra bir sonraki aşamaya geçilmektedir. Aşamalı olan bu sistemde geçilen aşamayla ilgili sorun giderilmiş olmakta ve bir daha aynı soruna dönülmemektedir.

İsveç'te hükümet, sendikalar ve işveren örgütleri arasında gerçekleşen tartışma ve pazarlıklar sonucu ortaya çıkan bu toplumsal uzlaşma süreci, özellikle gelir politikaları ve ekonomi politikalarının biçimlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2.2.1.4. Almanya'da Toplumsal Uzlaşma

Almanya'daki toplumsal uzlaşma çabalarının iki önemli yönü vardır ve bunlar çelişki içindedirler. Bunlardan birincisi o zamanki konumuyla Batı Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası geliştirdiği katılımcı toplumsal uzlaşma modelidir. Bu model birçok bakımdan İsveç'teki modele benzemektedir. 1980'lerin ortalarına kadar katılımı artırmaya yönelik bu model, yerinden yönetim ilkesini öne çıkararak, fabrikalardaki işçileri, kırsal alandaki çiftçileri katılım mekanizmasının

içine çekmeye çalışmıştır. Vatandaşlık bilincinin yüksek olduğu Almanya'da başarılı olan bu model toplumsal uzlaşma açısından iyi bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca Almanya, vatandaşlarının birlikte yaşamayı kolaylaştıran ortak amaçlara, hedeflere, ideallere sahip olma ve kültürel uyum bakımından önemli avantajlara sahiptir. Toplumsal uzlaşmanın gerçekleşmesi için bu kolaylaştırıcı etkenleri iyi bir biçimde kullanarak Almanya'da katılımcı, uzlaşmacı bir liberal demokrasi yaratılmıştır. Batı Avrupa'nın ilk önemli, geniş kitle desteği sağlayan çevreci ve nükleer enerji karşıtı partisi Batı Almanya'da gelişmiştir.

1980'li yılların ortalarından itibaren Almanya'daki toplumsal uzlaşmanın yapısı ve hedeflerinde değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüzde artık açıkça netleşen bu biçim ve hedeflerin temelinde dünyadaki küreselleşme hareketi ve yoğun rekabet ortamı yatmaktadır. Bu yeni dönemin altyapısını hazırlayan en önemli gelişmelerden birisi de Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Doğu Bloku'nun tarihe karışmasıyla soğuk savaş döneminin bitmesi olmuştur. Yoğun rekabet ortamı verimlilik kavramının önemini artırmıştır. Verimlilik artışında katılımcılığı ve ülkedeki tüm insan kaynaklarının yaratıcılığında yararlanmayı gerekli gören anlayış, toplumsal uzlaşma modelini verimlilik artışında en önemli zenginlik olarak görmekte ve bu uzlaşma modelinin katılımcı tabanını olası olduğu kadar genişletmeye çabalamaktadır.

Ancak bu liberal demokrat ve katılımcı toplumsal uzlaşma modeli tüm içerdiği bu güçlü yanlarına karşı bazı eksikliklere de sahiptir. Almanya'da mevcut uzlaşma modelinin içerdiği en önemli eksikliklerden birisi, değişik toplumsal kesimler arasında ortak karar alma sürecinde taraf olarak işçi, işveren kesimi ve hükümetleri kapsamıdır. Bu sistem yerel ve kapsamlı bir düzlemde gerçekleşmesine karşın yine de temsil esasına dayanmaktadır. Günümüzde sendikaların önemi azalmakla birlikte bu sistemde işçi kesimini yine sendikalar temsil etmektedir.

Toplumunu oluşturan kesimler arasında klasik işçi, işveren tanımına girmeyen ve özellikle sanayi sonrası toplumuna özgü yeni işkollarında çalışan kesimler de bu uzlaşma modelinin temel karar mekanizmalarına doğrudan katılamamaktadır. kısaca bu modelde geniş, tüm kesimlerin doğrudan ya da yüksek oranlı temsiline dayanan bir model yerine, elitist temsilcilerin katıldığı bir uzlaşma modeline döndüğü yolunda eleştiriler gelmektedir.

Almanya'daki uzlaşma modeline gelen eleştiriler arasında belki de en önemlisi bu uzlaşma modelinin toplumun tüm kesimlerini içermediğini, özellikle yabancıları dışladığı biçimdedir. Bu konuda ileri sürülen tezlerin kaynağını Alman yasaları oluşturmaktadır. Örneğin Almanya günümüzde kalıcılaşmış göçmenlere sahip bir ülke konumunda olmasına karşın, Alman yasalarına göre bu işçiler misafir işçilerdir. Alman yasalarının göç politikasıyla ilgili günümüzdeki en önemli dayanağı üzerinde günlük politikalar doğrultusunda değişiklikler yapılan Yabancılar Yasasıdır. Alman hükümetlerinin bu yaklaşımı ülkedeki yabancıların toplumsal konularda dışlanmasına neden olmakta ve toplumsal uzlaşma alanında bu geniş kesimler sürece katılımcı olarak değil de, sadece uygulayıcı olarak katılmaktadırlar.

Almanya'da sözü edilen tartışmalar sürmekle birlikte toplumsal uzlaşma konusundaki temel kaygı, Almanya toplumsal uzlaşma modelini, tüm insan kaynaklarının ve örgütsel uzlaşma sağlama olanaklarının en iyi biçimde organize edildiği bir yapıya kavuşturabilmektir. Tartışmalarda hükümetler, sendikalar ve işverenler kendi taleplerinden önce, Almanya'daki insan kaynağı potansiyelini en iyi biçimde değerlendirebilmek ve toplumun değişik kesimleri arasında bir uzlaşma sağlayabilecek mekanizmaları oluşturabilecek çözümleri tartışmaktadırlar.

2.2.1.5. Fransa'da Toplumsal Uzlaşma

1789 Fransız Devrimi'nde olduğu gibi Fransa toplumsal tarihinde toplumsal çatışmaların önemli bir yeri vardır. Fransa'da sanayileşme İngiltere, Almanya, İsviçre gibi diğer Batı Avrupa devletlerinden daha geç başlamıştır. 19. yüzyılın ilk dönemi gelişmeye başlayan sanayi devrimiyle hareketlenen sermaye - emek ayrımında emeğin yoğun bir sömürü dönemi yaşanmıştır. Bu dönem toplumsal çatışmalar açısından oldukça yoğun geçmiş, çok fazla sayıda ayaklanmalar, grevler ve uyuşmazlıklar olmuştur.

Fransa'da toplumsal kesimler arasında çatışmaların azalması 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında devletin de göz yumması ve sendikaların faaliyetlerine izin verilmesiyle olmuştur. Sendikalara kurulma izni verilmesi, bu konudaki yasakların hızla azalmasına neden olmuş ve sendikaların önemi hızla artmıştır. Bu sürecin ortaya çıkmasına neden olan önemli bir gelişme 1847 yılında işsizlik ve sefaleti artıran ekonomik bunalımdır. Sendikaların güçlenmesi işçi, işveren ve devlet üçgenindeki çatışmaların azalmasına ve uzlaşma arayışlarının artmasına neden olmuştur. Birarada yaşayıp çatışma halinde bulunan kesimlerin pazarlık güçlerinin artması, sömürü ve çatışma olasılığını azaltıp karşılıklı uzlaşma temelinde pazarlık yapılmasını artırmıştır. Bu süreçte ilgili toplumsal kesimler ellerindeki grev, işi yavaşlatma gibi kozları kullansalar da, daha önceleri olduğu gibi ayaklanmalar, silahlı çatışmalar biçiminde çok daha radikal tepkilerden kaçınmışlardır.

Fransa'da dünya savaşları dönemleri hariç toplumsal yaşamda sendikaların gücü artmaya devam etmiştir. 1944'de hükümetin uygulamaya koyduğu toplumsal reformlar toplumsal katılımın yerel ve mikro düzeyde artırımına önemli katkıda bulunmuştur. Bu yasayla elliden fazla işçi çalıştıran işyerlerinde işletme komiteleri kurulmuştur. Bu komiteler işçi ve işveren arasındada köprü görevi görmekte ve işyeri

düzeyinde işçilerin yönetime katılımını artırmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumsal kesimler arasındaki en önemli ve genel ayırım olan işçi ve işveren kesimi arasında devletin oynadığı rol, diğer batılı ülkelerden farklılık içermektedir. Fransa'da toplumsal ilişkilerin tarihsel gelişiminde karşılıklı kesimler arasındaki ilişkiler zayıf olmuştur. Sendikalar ve işverenlerin kendi sanayi kolları dışındaki diğer sendika ve işverenlerle ilişkileri de fazla gelişmemiştir. Bu yapıda çeşitli kesimler arasında ilişkinin temel noktasını devlet oluşturmuştur. İşçi - işveren arasındaki uyuşmazlık ve pazarlıklar hükümetlerin hakemliğinde sanayi ya da ulusal düzeyde federasyon düzeyinde gerçekleşmiştir.

Toplumsal yapıdaki sözü edilen iletişimsizliği azaltmak ve toplumsal katılımı artırmak, 1980'li yılların başından itibaren iktidara gelen yeni hükümetin en önemli uğraş konularından birisi olmuştur. Bu konuda dolaysız, yerel ve mikro düzeyde bir iletişim sistemi kurulması amaçlanmıştır. Hükümet, işçi ve işveren arasındaki ilişkilerin daha yerel düzeyde gerçekleşmesini sağlayarak bu konuda önemli bir adım atmıştır. Daha önceleri yerel düzeyde bile işçi ve işveren temsilcilerinin biraraya gelmesi güçtür, her türlü anlaşma ya da pazarlıklar ilgili federasyon temsilcileri tarafından yürütülmekteydi. Katılımcı yönetimden temelde amaçlanan işçinin işe olan yabancılaşmasının azaltılması, iş tatmininin artırılması, katılımcı bir yönetim yapısı ve bunların sonucu olarak da verim artışıdır.

2.2.1.6. Japonya'da Toplumsal Uzlaşma

Japonya'nın toplumsal uzlaşma modeli diğer gelişmiş ülkelere göre daha farklı bir yapıdadır. Klasik liberal demokrasi anlayışı olarak Batı Avrupa'lı ülkelere göre daha totaliter eğilimlere sahip Japonya, demokrasinin en önemli ilkesi olan katılımcılık konusunda çok daha

gelişkin bir modele sahiptir. Japonya, sanayi devrimi ve daha sonraları da kalite devrimi sırasında batılı ülkelerden önemli bilgi ve teknik destek sağlamış, ancak bunu sağlarken birebir kopya ya da taklit yerine kendi bünyesine uyumunu sağlamıştır. Toplumun çeşitli kesimleri arasında çok güçlü bir misyon ve amaç birliği bulunan Japonya, geleneksel otoriter bir yönetim sistemine sahip olmasına karşın yüksek düzeyde eşitlikçi ve katılımcı bir uzlaşma sistemine sahiptir.

Japon toplumsal uzlaşma sisteminin kökeninde radikal sendikalar ve bunun karşısında devlet ve işverenlerin birlikte oluşturduğu bloğun çatışmaları bulunmaktadır. Ancak II. Dünya Savaşı ardından yaşanan yeniden yapılanma sürecinde otoriter kültür yapısı gelenekçi, katılımcı ve yenilikçi bir ivme kazanmıştır. İmparatorun tanrılaştırılması ve ebedilileştirilmesinin terk edilerek liberal demokrasi anlayışının gelişmesi, yeni genç kadroların karar verme mekanizmalarında söz sahibi olması Japonya'daki bu dramatik dönüşümünün altyapısını oluşturmuştur. Japon sanayinin temelini toplam kalite anlayışına dayandırılması, katılım kavramını öne çıkararak hem yerinden yönetim, hem de demokrasi anlayışının gelişmesine çok olumlu katkıda bulunmuştur. Dünyada yönetim alanında devrim yaratan bu anlayış,

Japonya'da Katılımın Önemi : Kalite Kontrol Örneği

Diğer Sanayileşmiş Ülkeler

Kaliteyi uzmanlar yapıyor. Elitist bir yaklaşım söz konusu.

Kalite doğrudan işçilerin sorumluluğunda.

İşe yabancılaşma az. İnsan - teknoloji uyumu üst düzeyde.

Japonya

Kaynak: Ulusal Katılım ve Uzlaşma Sempozyumu, TÜSIAD, İstanbul, Nisan 1992.

Japon ekonomik mucizesi olarak ünlenen Japonya'nın ekonomik olarak hızlı ve etkin kalkınmasını beraberinde getirmiştir.

Japonya'da kalitenin doğrudan işçilerin sorumluluğuna verilmesi, günümüz için bile diğer gelişmiş ülkeler için son derece ilerici bir uygulamadır. İnsan kaynakları ve teknolojinin uyumlaşması ve işbirliğinin artmasını sağlayan bu uygulama, işe yabancılışmayı da ortadan kaldırarak verimliliğin artmasını sağlamaktadır.

2.2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma

Dünyanın çeşitli bölgelerinde gelişmekte olan ülkelerde toplumsal uzlaşma ortamının yaratılmasında zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu ülkelerde sanayileşmenin yeterince gelişip toplumdaki temel kesimler olarak işçi ve sermaye sınıfının belirginleşmemesi toplumsal uzlaşma konusundaki handikaplardan en belirgin olanıdır. Söz konusu ülkelerde din, dil, ırk, mezhep, eğitim, ekonominin yapısı gibi toplumsal uzlaşmayı etkileyen temel konulardaki farklılıkların çatışmaya dönüşme olasılığı farklı düzeylerde ve etkindir. Bu unsurlardan çatışmaya dönüşme olasılığı yüksek olan dinamik unsurların sayısı arttıkça ortak uzlaşım alanı yaratmak da güçleşmektedir. Bazı bölgelerde yaşayan toplumlarda din farklılığı toplumsal uzlaşma önünde en önemli engeli oluştururken, diğer bir toplumda bu unsur ırk daha farklı toplumlarda ise cinsiyet olabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelere bazılarını, demokrasisinde batılı gelişmiş ülkeler demokrasilerine göre eksiklikler bulunsa da belirli bir demokratik mücadele tarihi ve birikimine sahiptir. Türkiye'nin de aralarında yer aldığı bu ülkeler aynı zamanda ekonomik ve yasal altyapı olarak da gelişmiş batı ülkeleriyle entegrasyon ve uyum çabaları içerisindedir. Bu ülkelerde yaşanan insan hakları, demokratik haklar vb. gibi mücadeleler aslında toplumsal uzlaşma konusunu yakından

ilgilendirmektedir. Sözü edilen mücadeleler ve sağlanacak gelişme demokratik katılımın artmasını sağlayacak ve bu da toplumu oluşturan tüm kesimlerin istemlerini daha dolaysız ve etkin bir biçimde iletilmesine katkıda bulunacaktır.

Türkiye ve benzer birçok gelişmekte olan ülkede toplumsal huzursuzlukların temelindeki en önemli sorunlardan birinin katılımın önündeki engeller olduğu açıktır. Katılım mekanizmasının iyi işletilememesi toplumun değişik kesimlerinin istemlerinin iletilmesini engellemekte ve bu kesimlerin daha radikal bir çizgiye kaymasına neden olmaktadır. Toplumsal kesimlerin katılımlarını güvence altına alacak bir yapı oluşturulması, toplumun tüm dinamiklerinin biraraya gelebileceği platformun oluşmasını sağlayacaktır. Bu gelişme toplumsal uzlaşma kültürünün gelişmesine ve yerleşmesine önemli katkıda bulunurken, toplumu oluşturan kesimlerin hoşgörüsünü ve birbirine saygısını geliştirecektir. Günümüzde gelişmekte olan birçok ülkede yaşanan bu sorunun aşılması, bu ülkelerdeki hükümet, siyasal partiler ve mevcut siyasal yapıda güç sahibi olan diğer organların demokratikleşmede gösterecekleri isteğe bağlı olarak biçimlenmektedir. Ancak yeni bir yüzyılın başlangıcı öncesinde demokratikleşme, katılım ve toplumsal uzlaşma anlayışlarının gelişmesi kaçınılmazdır.

2.2.2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Uzlaşma Örnekleri

Latin Amerika : Gelişmekte olan ülkeler arasında toplumsal uzlaşma konusunda en ünlü örneklere Latin Amerika ülkelerinde rastlanmaktadır. 1980'li yıllara kadar sık sık kesintiye uğrayan Latin Amerika demokrasileri kesinti sonrası dönemlerde daha istikrarlı bir görünüme kavuşmuştur. Demokratikleşmenin getirdiği toplumsal hareketlilik içinde daha önceki dönemlerde otoriteyle bastırılmış taleplerin dile getirilmesi toplumsal uzlaşma arayışlarını gerekli kılmıştır. Ancak daha önceki dönemlerde özellikle insan hakları ihlalleri

ile ilgili uygulamaların sorumlularının yargıya götürülmesi konusunda toplumda beklentiler karşılanamamıştır. Toplumdaki uzlaşma kararlılığını ve gerekliliğini olumlu yönde güdüleyecek bu siyasal kararlılığın siyasal partiler tarafından gösterilememesi, toplumu oluşturan kesimlerden bazılarının önemli protestolarına neden olmuştur. Ancak totaliter bir dönem ardından gelen demokrasinin korunması konusunda toplumun tüm kesimlerindeki istek ve kararlılık, bu dönemin yeni çatışmalara girilmeden uzlaşma içinde geçirilmesini sağlamıştır.

Latin Amerika ülkelerinde 1980'li yıllarda yeniden gelen demokrasi ortamı içinde, karşılaşılan ekonomik ve sosyal huzursuzluklarda da toplumsal uzlaşma istemi ve kararlılığı kendini göstermiştir. Arjantin'de 1985 yılında uygulamaya konan Austral Planı çerçevesinde enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için hükümet, işçi ve işveren arasında ücret ve fiyatların dondurulması kararına toplumun hemen tüm kesimleri büyük bir uzlaşma içinde katılmıştır. Daha önceki dönemde askeri yönetimler daha küçük ölçekli tedbirleri totaliter yöntemlerle uygulamaya koyarken, demokratik koşullar altında bu ölçekte bir uygulamanın başlatılabilmesi ancak toplumsal uzlaşma anlayışının bir sonucu gerçekleşebilmiştir.

Meksika'da da benzer biçimde Aralık 1987'de "Pacto de Solidaridad" adıyla döviz kuru, para ve ücretlerin dondurulması konusunda işçi, köylü, işveren ve hükümet temsilcileri arasında bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmayla asgari ücret, temel ürünlerin fiyatları ve kamu tarifeleri dondurulmuş, nominal döviz kuru dolara sabitlenmiştir. Toplumun tüm kesimlerinin yaygın desteği ve katılımı ile gerçekleştirilen bu reform çabası başarılı olmuştur. Toplumu oluşturan kesimlere gerçekleştirilebilecek sözlerin verilmesi ve toplumsal uzlaşmanın sağlanması koşuluyla zor ve kapsamlı sorunları aşılabileceğini bu örnek göstermektedir. Baskıcı dönemlerde bu tip önlemler ancak otoriter gücüyle uygulamaya konabilirken, demokratik koşullarda kamuoyuna

açık ve net bir biçimde durum anlatıldığında ve inandırıcılık sağlandığında toplumun değişik kesimlerinden yüksek bir katılımın ve desteğin sağlandığı ortaya çıkmaktadır.

Meksika'da daha sonraki yıllarda gelir dağılımındaki dengesizliğin artması üzerine ortaya çıkan toplumsal çatışma ve hoşnutsuzluğun giderilmesinde de toplumsal uzlaşma arayışlarının önemli katkısı bulunmaktadır. Meksika örneğinde ekonomik ve sosyal reformların gerçekleştirilmesi sırasında, mevcut toplumsal uzlaşma becerisinin demokrasi deneyimlerinden daha önemli bir rol oynadığını söylemek olasıdır.

2.2.2.2. Doğu Asya'nın Hızla Kalkınan Ülkelerinde Toplumsal Uzlaşma

Doğu Asya ülkelerinin dünya ticaretinde önemlerinin giderek artması, bu ülkelerin sosyal ve ekonomik yapılarının, kültürel özelliklerini gündeme getirmiştir. Doğu Asya ülkelerinin genel karakteristik özellikleri arasında totaliter liderlik tarzının yerel ve mikro düzeyde katılımcılık ilkesiyle birleştirilmesi, uyumlaştırılması ekonomik açıdan kalkınmada temel bir rol oynamıştır. Uzun yıllar süregelen sömürgecilik, çatışma ve soğuk savaş dönemleri, genelde bireysel olarak barışçıl ve sakin karakter yapısına sahip bölge insanının şiddete duyduğu bir tepki sonucu klasik liberal demokrasiye yabancılaşmasına neden olmuştur.

Ancak toplumun kimi kesimlerinde demokrasi anlayışının gelişmesi, sendikal hakların genişlemesi konusunda baskı grupları oluşmaktadır. Kısaca genelde bu ülkelerde ekonomik kalkınma üzerine yoğunlaşan toplumsal uzlaşma anlayışının, üretim ve gelir paylaşımını da içine alan bir biçimde genişleyeceği öngörülebilir.

2.3. TOPLUMSAL UZLAŞMA ANLAYIŞININ GELİŞMESİ GEREKLİLİĞİ

Günümüzde özellikle eski Doğu Bloku ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkelerde liberal demokratik yönetim biçimlerinin giderek yaygınlık kazanması, toplumsal uzlaşma kavramını bu ülkelerin gündemine sokmuştur. Teknolojide yaşanan devrim sonucu iletişim olanaklarının çok gelişmesi, bireylerin beklentiler ve taleplerini artırırken, söz konusu dinanizmin önceki dönemde olduğu gibi kontrol altında tutulması olanağı kalmamıştır. Doğu Bloku'nun çözülmesi ve bu ülkelerin liberal demokrasiyi benimsemesi gelişmekte olan diğer ülke yönetimlerinde de liberalleşme eğilimlerinin artmasına katkıda bulunmuştur.

1990'lı yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelerde yönetimlerin liberalleşme eğilimleri artmış ve önceki dönemlerde sıkça iktidara gelen askeri yönetimlerin iktidar talebi ciddi bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bu süreçte toplumda var olan sosyo-ekonomik, dinsel, kültürel-etnik vb. çeşitliliğin ortak amaçlar etrafında buluşabilmesi ve birbirleriyle çatışan taleplerde uzlaşma sağlanabilmesi için otoriter çözüm seçeneğinin gündemden çıkması toplumsal uzlaşma anlayışının gelişmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca dünyanın değişik bölgelerinde gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizlerin atlatılmasında toplumsal uzlaşmanın gerekli olması bu anlayışın benimsenmesine katkıda bulunmaktadır.

Günümüzde Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin geleceklerinin biçimlenmesinde demokrasi anlayışlarının temel bir rol oynayacağı açıktır. Bu nedenle devlet ve birey arasında, toplumu oluşturan tüm kesimler arasında tartışma, diyalog ve katılım ekseninde biçimlenen bir toplumsal uzlaşma ortamının oluşması gereklidir. Söz konusu uzlaşma modelleri bu ülkelerin kendi özelliklerinden kaynaklanan farklılıklar gösterse de mutlaka dinamik bir yapıda olması ve toplumun tüm

kesimlerini kapsamakta istekli olması gerekmektedir. 21. yüzyılın eşiğinde olan ülkeler için gelecekte toplumsal katılımın ve potansiyelin en verimli bir biçimde kullanımının büyük önem kazanacağı öngörülebilir.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL UZLAŞMA

3.1. SİYASİ VE YASAL AÇIDAN TOPLUMSAL UZLAŞMA

Tarih boyunca toplumsal ve siyasi hareketlerin ana nedeni olan 'iktidar sahipliği'nin taşıdığı önem, siyaset kavramının toplumların yaşamında oynadığı belirleyici rolü ortaya koymaktadır. Aralarında çatışma, dayanışma, denge ya da çıkar ilişkileri bulunan çeşitli toplum kesimleri, egemen güçlerce oluşturulan ortamın etkisiyle siyasal gruplaşmalara yönelmektedirler. Siyasal oluşumların ve bunların toplumda doğurduğu gruplaşmaların iktidarın yapılanmasında, sahipliğinde ve meşruiyetinde büyük etkisi olduğu açıktır.

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Toplumunun Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumu oluşturan kesimler, tarihsel kimliklerini büyük ölçüde korumuştur. Toplumsal organizma içerisinde yer alan her kesim, Osmanlı devlet anlayışınca belirlenmiş işlevler yüklenmiştir. Günümüzdekinden çok daha karmaşık ve kendine özgü bir dokuya sahip olan Osmanlı toplumunda, sınıfsal bir yapının ortaya çıkamamasının ve iletişim olanaklarının kısıtlılığının da etkisiyle bugünkü anlamda bir uyumsuzluk sorunu yaşanmamıştır. Kırsal kesimin aşiretleri arasında meydana gelen ya da dışarıdan körüklenen etnik bazı çatışmalar dışında dikkat çekici toplumsal sorunlar görülmemektedir. Uzlaşma gereksinimini doğuracak bazı çatışmalara örnek olarak yenilikçilerin çıkarlarının gelenekçilerle, merkeziyetçilerin çıkarlarının adem-i merkeziyetçilerle zaman zaman çatışması gösterilebilmektedir. Ancak bunlar hiçbir zaman yönetenlerin çıkarlarının yönetilenlerinkilerle çatışmasına dönüşmemiştir. Toplumdaki dinamiklerin ortaya çıkmasını engelleyen bu eksikliğin

başlıca nedeni sanayi devriminin dışında kalınmasıdır. İşçi ve burjuva sınıflarının ortaya çıkışının gecikmesi, yönetilenlerin "yönetmek" konusunda hak sahibi olunabileceği düşüncesinden bile uzak yaşamasına neden olmuştur.

Türk toplumunda geleneklerle yerleşmiş merkezîyetçi siyaset anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde de gücünü korumuştur. Buna karşın, Avrupa'da eğitim görmüş bazı devlet adamlarının ve liberal görüşü savunan basının ortaya çıkışı bu konudaki çatışmanın ilk adımlarını atmıştır. Gelecekte merkezîyetçilerle karşıtlarının ülke gündeminde fazlasıyla yer tutacak olan tartışmaları, gelişen iletişim olanaklarının ülkeye gitgide daha fazla girmesiyle hızlanmıştır. Batılılaşma yolunda atılan ilk adım olarak nitelendirilebilecek 1838 yenileşme hareketlerinde, dar çerçevede de olsa "katılımcılık" ele alınmış, yeni hukuki düzenlemelerle Türk toplumuna bugünkü anlamda bir demokrasinin ilk yansımaları ulaşmıştır. Özellikle parlamento unsurunun Osmanlı siyasi yaşamına katılması, halk kesimlerinin konuyla doğrudan ilgili olmaması gibi bir eksiklik taşımasına karşın çağdaşlaşma yolunda atılmış önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Çağdaş toplum düzeyine ulaşabilmek için gerekli ekonomik altyapının oluşması ise yine Osmanlı toplumunun ve devlet anlayışının kendine özgü kapalılığı nedeniyle gecikmiş bulunmaktadır. Batıdaki sanayileşme ve ekonomik gelişmenin Osmanlı İmparatorluğu'nda da gerçekleştirilmesi düşünceleri, merkezîyetçi siyasi anlayışın, özel girişime olanak tanımayan ekonomi uygulamalarına neden olması, devletin elinde gerekli sermayenin bulunmaması ve toprak kayıplarıyla sonuçlanan savaşların dönem boyunca sürmesi nedeniyle yalnızca hayal olarak kalmıştır.

3.1.2. Türkiye Cumhuriyeti ve İlk Toplumsal Uzlaşma Örneği

Osmanlı İmparatorluğu'nda yer alan ve farklı nedenlerle zaman zaman

çatışan grupların ulusal kurtuluş savaşında işgalci güçlere karşı birlikte hareket etmesi; Anadolu Türk tarihinde ilk kez tabanın da iradesini ortaya koyduğu bir toplumsal hareket olarak nitelendirilebilmektedir.

Kurtuluş savaşı; dayanağını aldığı Anadolu birleşmesi sürecinde, günümüzdeki anlamıyla bir toplumsal uzlaşma içermese bile anayurdu korumaya yönelik bir öz savunma niteliği taşıması ve bunun bir amaç birliği olması nedeniyle toplumsal uzlaşmanın ilk örneği olarak gösterilebilir.

Siyasi anlayış olarak "ulusun idaresi" sloganının benimsendiği kurtuluş savaşı sonrasında 1924 anayasasının seçme ve seçilme hakkı başta olmak üzere katılımcılık ilkesini güçlendiren çeşitli yaklaşımlar kabul görmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, merkezîyetçi devlet adamlarıyla karşıtlarının tartışmalarında dengenin liberalizm lehine değiştiği ve serbestliğin öne çıktığı kısa bir dönem yaşanmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti hükümeti genel olarak merkezîyetçi bir anlayışa sahip olmasına karşın özel sermayeye gereken önemin verilmesi zorunluluğunu kabul etmiştir. Pek çok alanda merkezîyetçi anlayışın etkileri ve kısıtlamaları hissedilmekle birlikte özellikle 1928 yılında çıkarılan Teşvik-i Sermaye kanunu siyasi iktidarın merkezîyetçilikten uzaklaşmasının önemli göstergelerinden birisidir. Batılı anlamda kalkınmanın ancak kapitalizmin yerleşmesini sağlayacak bir burjuva sınıfıyla mümkün olacağı yaklaşımı, bir özel sektör yaratma çabasına yol açmıştır. Söz konusu çabaların varlıklı ve üretken bir kesimin yaratılması konusunda belli oranlarda başarılı olduğunu söylemek olasıdır. Ancak 1929 yılında başgösteren Dünya ekonomik krizi siyasi otoritenin ekonomi üzerindeki etkisini tekrar arttırmaya yönelmesine ve yakın zamanda meydana gelen devlet karşıtı hareketler de rejimin baskıcı önlemler almasına neden olmuştur.

Yeni Cumhuriyetin halkçı ve katılımcı söylemine karşın yasal

düzenlemelerden aldığı destekle gücünü arttıran bürokrasisi, sivil toplum oluşumunun önünü tıkayan başlıca etmen olmuştur. Türk toplumunun siyasi yaşama katılımına bakıldığında, Cumhuriyet tarihi boyunca anayasal düzeyde engelleme ve kısıtlamalar görülmektedir.

Çok partili dönemin başlangıcına değin sürececek olan bu merkeziyetçi anlayışa karşın siyasi yaşantıya girmiş bulunan adem-i merkeziyetçilik, sanayileşme adımlarıyla birlikte burjuvazi ve işçi kesiminin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Çeşitli uç ideolojilerin Türk toplumunda yandaşlar bulması ve gerek illegal gerekse legal yollardan örgütlenmeye başlaması da sürtüşme ve mücadelelerin yoğunlaşmasındaki bir diğer etkidir. Türk toplumunda yeni yeni söz sahibi olmaya başlayan toplumsal sınıflar, toplumsal uzlaşma sorununun gündeme gelişinin ilk belirtileri olmuştur.

1950 sonrasında çok partili yaşam, iktidarın ağırlıklı olarak liberal görüşe sahip kesimin eline geçmesiyle gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde ekonomide serbestliğin hakim olmaya, kapitalizmin kurallarının işlemeye başladığı izlenmektedir. Ancak çok partili yaşamın sonraki aşamalarında, seçimle iş başına gelen bir hükümetin ülkede demokrasinin kurumlaşması için yeterli olmadığı görülmüş, demokratikleşme taleplerinin karşılanması konusundaki samimiyetsizlik seçmenin değişik arayışlara yönelmesini gerektiren ilk etken olmuştur.

1960'lı yıllarda çok partili dönemin merkez sağ ve merkez sol temsilcilerinin seçmenlerinin bir bölümü, yaşadıkları hoşnutsuzluklardan ötürü kendilerine daha yakın gördükleri aşırı uç partilerine yönelmişlerdir.

1961 askeri müdahalesi sonrasında uygulamaya konan yeni anayasa da toplumun siyasete katılımı konusunda gerekli açıklığa yer vermemiştir. Gerek askeri müdahaleler, gerek istikrarsız koalisyon hükümetleri ve gerekse partilerin merkeziyetçilik konusunda duruma göre değişen

anlayışları ve samimiyetsizlikleri, liberalizmin sağlıklı gelişmesini engellemiştir. İşçi kesiminin ve sermayenin örgütlenmesinde önemli gelişmeler olmasına karşın siyasi yaşamda ve toplumun kesimlerinde sürekli etkisini sürdüren devlet müdahaleciliği, tabandan gelen sivil toplum oluşumu talebini belli oranlarda kısmayı başarmıştır. Ancak siyasi iktidarların toplumdaki kesimlerin taleplerine kulak tıkayan bu tutumu sınıflar arasındaki uçurumu her açıdan büyütürken toplumsal uzlaşmanın önündeki önemli engellerden birini teşkil etmiştir.

1980 askeri müdahalesine değin geçen süreç içerisinde Türkiye'de mevcut siyasi akımlar ve bu akımların temsilcileri olan partilerin siyasi yelpaze üzerindeki yerleri net biçimde ifade edilebilmiştir. Ancak 1980 sonrasında hangi siyasal görüşün kim tarafından temsil edildiğine dair bir karmaşa ortaya çıkmıştır. Siyasete katılım yeni anayasayla 1980 öncesine göre oldukça kısıtlanmıştır. 1980 öncesi siyasi görüşler arasında şiddet boyutlarında yaşanan sürtüşmelerin tekrar gündeme gelmemesi amacı taşıdığı öne sürülerek toplumun siyasete katılımının daha da azaltılması yaklaşımı gündemdeki yerini almıştır.

3.1.3. Toplumsal Uzlaşma ve Yasal Engeller

1982 Anayasası'nda yeralan kişi hak ve özgürlüklerine ilişkin maddelerin bir kısmının yoruma açık bir içeriğe sahip ve kimi zaman da diğer maddelerle çelişkili olduğunu söylemek olasıdır.

Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasına ilişkin 13. Maddesinde "*Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın özüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir. Temel hak ve hürriyetlerle*

ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngördükleri amaç dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir." ifadesi kullanılmıştır. Bu madde birbiriyle ilgili olmayan, her biri farklı konulara ait temel hak ve hürriyetlere ilişkin birçok maddenin aynı madde ile sınırlanması açısından oldukça ilginçtir. Kısaca diğer maddelerdeki özel sınırlamalarda değişiklik yapılırsa bile bu madde söz konusu değişiklikleri büyük ölçüde geçersiz kılabilecek biçimde yorumlanabilir.

Toplumda uzlaşma açısından düşünsel açıdan gerekli iletişim ve katılımın yasalarla engellenmesinin bir diğer örneği de temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulmasına ilişkin 15. Maddedir. Yasada yer alan *"..... kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz"* ifadesi düşünce ve kanaatlerin açıklanmasının suç unsuru olabileceğini ortaya koyarken; düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetine ilişkin 26. Maddede yer alan *"Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar."* ifadesiyle de çelişmektedir.

Yine 26. maddede yer alan *".....Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kağıtlar, plaklar, ses ve görüntülü bandlar ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hakim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlaması sayılmaz."* ifadesi de kendi içinde oldukça çelişkilidir.

Basın ve yayımla ilgili hükümlerden, basın hürriyetine ilişkin 28. Madde "*Basın hürdür, sansür edilemez.*" ifadesi ile başlarken, maddenin devamında "*.....Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26. ve 27. Maddeleri hükümleri uygulanır Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırılanlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar.*" denilerek özgürlüğün hangi durumlarda kısıtlanacağı belirtilmiştir. Yine aynı maddede, "*.....Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, milli güvenliğe ve genel ahlaka aykırı yayımlardan mahkum olma halinde mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir.....*" denilerek süreli ve süresiz yayınların hangi durumlarda suç unsuru kabul edilerek kapatılacağı belirtilmiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına ilişkin 34. Maddeye bakıldığında, bu maddedeki bazı kavramların yoruma açık ve kesin sınırları çizilmemiş bir niteliğe sahip olduğu görülür. Maddede yeralan "*.....Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı veya gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.*" ifadesinde yeralan "*fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması*" ifadesi farklı yorumlara açık bir kavramdır.

Demokrasilerin vazgeçilmez öğelerinden olan dernekler, vakıflar gibi

sivil toplum örgütleri, toplumun siyasi iktidar üzerinde baskı grubu oluşturmasında, vatandaşların haklarının korunmasında ve kamuoyunun bilinçlendirilmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır.

Toplantı hak ve hürriyetlerinden dernek kurma hürriyetine ilişkin 33. Maddenin 4. ve 5. fıkraları kaldırılırken, 6. 7. ve 8. fıkralarında ise değişiklik yapılmıştır. Kaldırılan 4. fıkrada *"Dernekler, 13. Maddedeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler."* ifadesiyle derneklerin siyasi faaliyette bulunmaları ve bu konuyla herhangi bir şekilde ilgilenmeleri kesinlikle yasaklanmaktaydı. Dernekler, vakıflar gibi sivil toplum örgütlerinin siyasetten soyutlanmasının neredeyse imkansız olduğu düşünülüğünde, yapılan değişikliğin yerinde olduğu görülecektir.

Kaldırılan 5. fıkrada ise; *"Kuruluş amaç ve şartlarını kaybeden yahut kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen dernekler, kendiliğinden dağılmış sayılır."* ifadesi yer almaktaydı.

Değiştirilen 6. 7. ve 8. fıkralarda derneklerin kapatılmasını gerektirecek haller ve nasıl kapatılacakları konusuna açıklık getirilmiş ve *".....Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde geçikmede sakınca varsa, kanun, bir mercii, derneği faaliyetten men etmekle yetkilendirebilir."* olarak ifade edilmiştir. Söz konusu değişiklikte faaliyetten alıkonma işleminin 24 saat içinde açıklanması hükme bağlanmış, aksi halde bu idari kararın yürürlükten kalkacağı ifade edilmiştir.

Sendikal faaliyetlere ilişkin 52. Madde ise tamamen yürürlükten

kaldırılarak sendikalara siyasi ve finansal haklar açısından serbesti getirilmiştir. Kaldırılan bu maddede, "*Sendikalar, 13. Maddede sayılan genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler. İşyerinde sendikal faaliyette bulunma, o işyerinde çalışmayı haklı göstermez. Sendikalar üzerinde Devletin idari ve mali denetimi ile gelir ve giderleri, üye aidatının sendikaya ödenme şekli kanunla düzenlenir. Sendikalar gelirlerini amaçları dışında kullanamazlar, tüm gelirlerini devlet bankalarında muhafaza ederler.*" ifadeleri yer almaktaydı.

Toplu iş sözleşmesi hakkına ilişkin 53. Maddede ise, 2. ve 3. fıkralar arasına fıkra eklenmiştir. Eklenen fıkroda, "*..... 128. Maddenin ilk fıkrası kapsamına giren kamu görevlilerinin kanunla kendi aralarında kurulmasına cevaz verilen sendikalar ve üst kuruluşları, üyeleri adına yargı mercilerine başvurabilir ve idare ile amaçları doğrultusunda toplu görüşme yapabilirler. Toplu görüşme sonunda anlaşmaya varılırsa, düzenlenecek mutabakat metni taraflarca imzalanır. Bu mutabakat metni, yürürlüğe geçirilmek amacıyla uygun idari veya kanuni düzenlemenin yapılabilmesi için, Bakanlar Kurulu'nun takdirine sunulur. Toplu görüşme sonunda mutabakat metni imzalanmamışsa anlaşma ve anlaşmazlık noktaları da taraflarca imzalanacak bir tutanakla Bakanlar Kurulu'nun takdirine sunulur. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usuller kanunla düzenlenir..... "* denmiştir. Söz konusu değişiklikle kamu çalışanlarına sendika kurma hakkı verilmiş, ancak bu hakkın uygulamasına ilişkin esasların kanunla düzenleneceği hükmü getirilmiştir.

Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarına ilişkin 67. Maddenin 2. ve 3. fıkraları da değiştirilen maddeler arasında yer

almıştır. Yapılan değişiklikle seçme ve halk oylamasına katılma yaşı yirmibir'den onsekiz'e indirilmiş ve ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan tutukluların ve benzer olarak yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının seçme haklarını kullanmaları konusunda açıklayıcı eklemeler yapılmıştır.

Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılmayla ilgili 68. Maddede yapılan değişiklikle parti üyesi olabilmek için yirmibir yaşını doldurmuş olma şartı onsekiz yaşa indirilmiştir "*Siyasi partiler, yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamaz, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremez, vakıf kuramazlar.....*" cümlesi maddeden tamamen çıkarılmıştır. Ayrıca, yüksek öğretim elemanlarının ve öğrencilerin siyasi partilere giriş yasağı da kaldırılmış ve "*Yüksek öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenir.*" ve "*Yüksek öğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.*" denmiştir. Maddenin değişmeden önceki halinde siyasi partilere girme yasağı bütün öğrencileri kapsıyorken, yapılan değişiklikten sonra yüksek öğretim öncesi öğrencileri kapsar şekilde değiştirilmiştir. Ancak yüksek öğretim elemanlarının siyasi partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almaları engellenmiştir.

Siyasi partilerin uyacakları esaslara ilişkin 69. Maddede de değişiklikler meydana gelmiş ve değişimden önce yer alan "*Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddi yardım alamazlar.....*" ifadesi değişimden sonra 69. Maddede yer almamıştır.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ilgilendiren 135. Maddenin 3. 4. 5. 6. 7. ve 8. fıkraları değiştirilmiş, meslek kuruluşlarının

siyasetle uğraşmaları, siyasi partiler, sendikalar ve derneklerle ortak hareket etmelerini yasaklayan ifade maddeden çıkarılmıştır.

".....Siyasi partiler, sendikalar ve sendika üst kuruluşları; meslek kuruluşlarının ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde aday gösteremezler ve belirli adayların leh veya aleyhlerinde faaliyette bulunamazlar ve propoganda yapamazlar." ifadesi de değiştirilmiş ve "..... Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasi partiler aday gösteremezler." haline gelmiştir.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesine ilişkin 171. Maddenin kooperatiflere siyaset yapma yasağı getiren, ".....Kooperatifler, devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup, siyasetle uğraşamaz ve siyasi partilerle işbirliği yapamazlar." ifadesini kullanan son fıkrası çıkartılmıştır.

3.1.4. Toplumun Katılımı ve Engellemeler

Günümüze gelindiğinde ise başta yasal engeller olmak üzere çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilen depolitizasyonun siyasi görüş ayrılıklarına bağlı olarak gelişen sürtüşmeleri önleme konusunda başarılı olamadığı açıkça görülmektedir. Bunun yanında merkeze yakın olduğu savunulan bazı büyük partilerin siyasi yelpaze üzerindeki yerlerinin belirsizliği, temsil ettiklerini iddia ettikleri kitlelerdeki dinamiklere yetecek örgütlenmeye sahip olmamaları ve çeşitli nedenlerle uğradıkları güven kaybı seçmenin giderek aşırı uçlara kaymasına neden olmaktadır. Bu gelişme ise aşırı uçlardaki geleneksel uzlaşmazlığın kitlelere yansımaya yol açmaktadır. Toplumda doğal oluşumlar sonucu ortaya çıkan ya da belli bazı çevrelerce taraftar ve güç kazanma amacıyla körüklenen çeşitli uç siyasi akımlar giderek güç kazanmaktadır. Aşırı uçlara eğilim merkezdeki partilerin durumu dışında; zorlaşan ekonomik koşullardan ve kültürel yozlaşmadan dolayı da artış göstermektedir.

Siyaset, kültür ve demokrasi konularını kapsayan bir araştırmanın sonuçlarına göre Türk halkının yüzde 94'ü demokrasinin ülke için vazgeçilmez olduğunu ileri sürmektedir. Ancak aynı araştırmaya göre ülke çıkarlarına ya da inanç sistemlerine zarar verir konuma geldiği düşünülerek demokrasinin belli başlı bazı unsurlarının (insan hakları, basın özgürlüğü vb) askıya alınmasının ve yasadışı denetim mekanizmalarının işletilmesinin doğal karşılanması, Türk halkının demokrasiyi gerçek anlamda özümlediği konusunda soru işaretleri doğurmaktadır. Söz konusu durum zaten yasalarla kısıtlı bulunan toplumsal katılımın, toplumun kendisi tarafından felce uğratılması anlamına gelmektedir.

Ümmet toplumu olmanın bin yıllara varan geçmişi sayesinde yerleşmiş bulunan yönetilme, boyun eğme ve verilenle yetinme psikolojisi demokrasinin temel kavramlarının toplumun tabanından gördüğü olumsuz tepkiyi açıklamakta ve uzlaşmanın önündeki sağlıklı yapılanmanın önemli temel taşlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. Gelenekçi çoğunluğun varlığını koruyan bu tür düşüncelerine karşın yine aynı çoğunluğun yüzde 77'sinin seçimle gelen hükümeti diktatörlere, yüzde 81'inin halk oyuyla gelecek belediye başkanını atanmış olana tercih ediyor olması seçme ve seçilme özgürlüğünün büyük ölçüde benimsenmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Yasal altyapıya bağlı uzlaşma sorunlarından biri de yasama, yargı ve yürütme organlarının bağımsızlığına ve güvenilirliğine ilişkin soru işaretleriyle kendini ortaya koymaktadır. Gerek TBMM, gerekse mahkemeler güven duyulan kurumlar sıralamasında alt sıralarda yer almaktadırlar. Toplumsal uzlaşmanın sağlanmasında yasama ve yargının sağlıklı işleyişinin sağlayacağı zemin tartışma götürmez bir önem taşımaktadır ve söz konusu kurumlara duyulan güven eksikliği toplumun konuyla ilgili duyduğu endişenin açık bir göstergesidir.

3.2. İNANÇ SİSTEMLERİ AÇISINDAN TOPLUMSAL UZLAŞMA

Osmanlı tarihinde, bir anayasa niteliği taşımasa da dini kuralların toplum yaşamı üzerindeki etkisi tartışılmayacak ölçüde fazladır. Devlet politikalarının din unsurunu toplumu kontrol altında tutmak gibi bir yönü olduğu açıktır. Her ne kadar farklı dinlerin bir arada yaşadığı bir sisteme sahip de olsa, toplumun inançları konusunda her zaman hüküm vermek gereği duyan geleneksel devlet politikası, Osmanlı devlet örgütü içinde kırsal kesimin en alt tabanına değin ulaşan uzantılarla bu gücünü korumak amacı gütmüştür. Ancak yönetimin din faktörünü iktidarı elinde tutmanın bir aracı olarak kullanma konusundaki tekeli zamanla kırılmıştır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki yenileşme hareketleri nedeniyle ekonominin kazandığı akışkanlık, taşrada söz sahibi olan kesimin ekonomiden daha fazla pay almak istemesine yol açmıştır. Merkezî devletin ekonomi üzerindeki etkinliğini bırakmak istememesi de taşra kaynaklı muhalefetin laik yenileşme hareketlerine karşı "dine sahip çıkmak" sloganına dayalı olarak artmasına yol açmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra da dine dayalı muhalefet, hatta isyan hareketleri, uzun süre önde gelen problemlerden biri olma niteliğini korumuştur. Köy enstitüleri ve eğitim seferberlikleri gibi iyi niyetli girişimler dışında tarıma dayalı kesimin yarattığı katma değer için kırsal yöreleri kalkındırmak için kullanılması konusunda özel bir çaba gösterilmediğini söylemek olasıdır. Söz konusu durum kırsal kesimdeki hoşnutsuzluğun çok partili döneme geçiş sonrasında din propagandasını özellikle öne çıkaran muhalefet partisinin iktidara gelmesiyle kendini göstermiştir. İktidarı ele geçirme ya da elinde bulundurma kaygıları nedeniyle siyasiler tarafından sürekli olarak bir malzeme olarak kullanılan din faktörü, aynı endişelerle şekillendirilen eğitim sistemi ve dini örgütlenmelerin de aracılığıyla toplumsal yaşamda ağırlık kazanmayı başarabilmiş ve aşırı uçlardan biri olarak Türkiye gündemindeki yerini almıştır.

Dinin siyaset malzemesi olarak kullanılmasının ve toplumdaki kutuplaşmalardan birinin nedeni hale getirilmesinin dışında, inanç sistemlerinin kendi içindeki farklılaşmaların da çatışmalara neden olduğu bir gerçektir. Zaman zaman provokasyonlarla, zaman zaman da özne bazı nedenlerle çıkan ve katliam boyutlarına ulaşan mezhepler arası şiddet hareketleri konunun hassasiyetini ortaya koymaktadır. Geçmişten günümüze ulaşan dini kontrol altında tutmaya yönelik devlet geleneği bugün de hükümetlere bağlı kuruluşlar, devlete bağlı dini eğitim ve bazı mezheplere sağlanan olanaklarla sürdürülmektedir.

Günümüzde dine dayalı muhalefetin laik Cumhuriyeti tehdit eder hale gelmesinde devletin dine müdahalesindeki karmaşa da önemli yer tutmaktadır. Özellikle 1980 askeri müdahalesinden sonra hızla çoğalan devlete bağlı ya da özerk dini eğitim kurumları bu konuda sonradan düzeltilmesi çok zor olan bir karmaşıklığa yol açmıştır. Çeşitli görüşlere ve çıkarılara dayalı olarak farklı kurumlar ve yöntemlerle verilen dini eğitim antilaik akımların güçlenmesindeki başlıca etkenlerden biri olmaktadır.

Muhafazakar sermayenin, ülke ekonomisinde hatırı sayılır bir paya sahip hale gelmesi de dine dayalı kutuplaşmayı hızlandıran unsurlardan biridir. Köktendinci görüşün yayılmasını ve hakim olmasını amaçlayan çeşitli oluşumların en önemli maddi desteğinin muhafazakar sermaye olduğu ifade edilmektedir.

Günümüzde kırsal kesimde hala büyük etkiye sahip bulunan mezhepler ve tarikatlar barındırdıkları oy potansiyeli nedeniyle siyasi partilerle kurdukları ilişkilerle siyasi arenanın içine çekilmekte, ülkeyi ilgilendiren bazı konularda dolaylı da olsa meclisi ve hükümeti etkileme gücüne sahip kılınmaktadır.

Radikal dini akımların, diğer görüşlere duyulan hoşnutsuzluğun sağladığı tabana dayalı bir büyüme sayesinde mecliste büyük oranda temsil edilmeleri bir günümüz gerçeğidir ve demokrasinin gerekleri arasındadır. Ancak demokrasinin gereklerinden biri de kendisini yıkıcı akımlara karşı koruma zorunluluğudur. Toplumdaki tüm görüşlerin çağdaş bir yönetim anlayışı içerisinde mecliste temsil edilmeleri doğal karşılanabilir, ancak din kaynaklı kutuplaşmanın parlamentoya taşınmasının sakıncaları ise açıktır.

3.3. ETNİK KÖKEN AÇISINDAN TOPLUMSAL UZLAŞMA

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı gerek dış kaynaklı, gerekse iç sorunlar giderek artmakta ve daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Günümüzde sıkça karşılaşılan sosyal ve ekonomik sorunlardan en önemlileri olan hızlı nüfus artışı, eğitim sistemindeki çarpıklık, bölgesel gelişmişlik farklılıkları, adaletsiz gelir dağılımı, etnik sorunlar ve yüksek enflasyon birbirini besler hale gelmiş, hangisinin neden, hangisinin sonuç olduğu giderek belirsizleşmiştir.

Toplumun kararalma süreçlerinin dışında tutulması, üniversite ve sanayi kesiminin katılımından yeterli ölçülerde yararlanılamaması sorunlara tek taraflı çözüm yolları üretilmesi sonucunu beraberinde getirmekte ve dolayısıyla uygun çözümler üretilmemektedir.

Günümüzde Türkiye'nin sahip olduğu çok kültürlü yapı, kültürel zenginlik olarak görülmekten çıkmış, toplumun belli bir kesimi tarafından tehdit unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Kitle, grup, sınıf, din ve mezhep ayrılıkları, bölgesel ayrılıklar giderek daha keskin bir hal almıştır. İnsanlar arasında dil, din, etnik köken ayrılıklarının, fikir ayrılıklarının görmezden gelinmesi, yok sayılması olası değildir. Toplumsal uzlaşmanın sağlanabilmesi için ise bütün bu farklılıklara karşın ve bu farklılıkların üzerinde bir kimlikte buluşulması, birlikte

yaşamanın toplumun tüm kesimleri tarafından öğrenilmesi ve benimsenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de etnik ayrılık sorunu kırdan kente göçün hızlanmasıyla kendini göstermiştir ve son 20 yıldır gündemdeki yerini korumaktadır. Yaşanan hızlı göç sonucu kentlerde etnik, dini ve sosyal yaşam farklılıklarını su yüzüne çıkmış, göç eden kesim girdiği yabancı ortamda kimlik kargaşasına düşmüştür. Toplum bir yandan kendi kültürüne uygun, alıştığı yaşam biçimini sürdürmeye çalışırken, diğer yandan da hayatın her alanına giren iletişim araçları sayesinde birçok konuda bilgi sahibi olmakta ve yeni yaşamına uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Uyum sağlama örgütlenme, dernekler, kültürel faaliyetler vb. yollarla dayanışmanın sağlanması ve sosyal yaşama katılma şeklinde gerçekleşmektedir. Bütün bu faaliyetler farklı grupların seslerini, isteklerini duyurma ve sosyal yaşamda kendilerini kabul ettirme ihtiyacından doğmaktadır ve toplumsal uzlaşmanın sağlanması sürecinde önemli bir aşama olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumdaki farklı etnik ve dinsel kimlikler de örgütlenme, siyasi sürece katılarak isteklerini duyurabilme ve etkili olabilme çabaları güderek toplumsal uzlaşmanın sağlanmasında etkin rol oynamaktadır. Ancak Türkiye'de son yıllarda ortaya çıkan bazı eğilimler farklı etnik ve dinsel kimlikleri, azınlıkları görmezden gelmektedir.

Farklı etnik ve dinsel kimliklerin görmezden gelinmesi Siyasi Partiler Kanunu'nun 81. maddesinde de "Azınlıkların yaratılmasının önlenmesi" başlığıyla yer almıştır. Söz konusu maddede "Siyasi partiler; Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler" ve "Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde

azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar." denmektedir.

Bu madde çok kültürlülüğe getirdiği yaklaşım açısından oldukça düşündürücüdür. Maddenin ilk fıkrası ile Türkiye'de hiçbir azınlığın varlığının ileri sürülmesi kabul edilmemektedir. İkinci fıkrada ise Türk dili ve kültüründen başka dil ve kültürlerin korunmasını dahi Türkiye Cumhuriyeti'nin millet bütünlüğü için bir tehdit unsuru olarak görülmüş ve siyasi partilerin bu yolda faaliyette bulunmaları engellenerek farklı etnik ve dinsel kimlikleri temsil eden siyasi partiler sistem dışına atılmıştır.

3.4. TOPLUMSAL UZLAŞMAYI OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3.4.1. Gelir Dağılımında Adaletsizlik

Günümüzde birçok gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkenin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri de adaletsiz gelir dağılımıdır. II. Dünya Savaşı'ndan bu güne kadar uygulanan gelişmeci politikalar gerek ülkeler gerekse küresel bazda sosyal adaletsizliğin ve toplumsal huzursuzluğun artmasına neden olmuştur. Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 80'i az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta ve yüzde 20'si de yoksulluk sınırının altındadır. Küresel bazda incelendiğinde gelir dağılımında yüksek gelir ve düşük gelirli olarak nitelendirilen gruplara giren ülkeler arasında kişi başına GSMH açısından çok büyük bir farklılık (yaklaşık 61 kat) olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ülkeler bazında incelendiğinde ise, gelişmiş ya da az gelişmiş tüm ülkelerde bu sorunun boyutları farklı da olsa yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de ise gelir dağılımında adaletsizlik sorunu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Oysa gelişme süreci içinde artırılan refah ve yaratılan

gelirden toplumun tüm kesimlerinin yararlanması toplumsal barışın devamı açısından gereklidir.

Günümüzde artan yazılı ve görsel iletişim olanakları sayesinde kesimler arası refah farkı ön plana çıkmakta ve toplumun çeşitli kesimlerinde rahatsızlıklar yaşanmaktadır. Toplumun üst gelir grubuna dahil olan kesimin gösterişli yaşam biçimi, düşük gelirli kesimde huzursuzluk yaşanmasına ve servet düşmanlığına neden olmaktadır. Düşük gelir grubunda yoğunlaşan nüfusa eğitim, sağlık, barınma gibi temel hizmetlerin de yeterli düzeyde götürülememesi hem yaşanan bu huzursuzluğun daha da artmasına neden olmakta hem de insangücü niteliğinin ve dolayısıyla ülkenin gelişmesi önünde engel teşkil etmektedir.

Temelde gelir dağılımı ile başlayan bu adaletsizlik toplumsal hayatın tüm alanlarında farklılığı, ayrılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Adaletsiz gelir dağılımı toplumda kültürel farkın büyümesine neden olmaktadır. Eğitim olanaklarından ancak imkanları ölçüsünde, sınırlı olarak yararlanabilen kesim kültürel açıdan da fakirleşmekte, kültürel açıdan fakirleşince gelirini artırması da zorlaşmakta ve bir kısır döngü içine girilmektedir. Bu ise toplumsal huzuru bozucu rol oynamaktadır.

Yeterli eğitim alamamış kesimlerin dünyaya bakışı çok dar bir alanla sınırlı kalmakta, kadercı bir yapıya sahip olan bu kesim gerek siyasal, gerekse sosyal süreçte söz sahibi olmayı ve katılımı kendine hak görmemektedir. Oysa eğitim ve gelir düzeyi yüksek olan gruplarda siyasal ve sosyal yaşama katılım ve bu süreçleri kendi istekleri ve çıkarları doğrultusunda yönlendirme isteği vardır.

Sonuç olarak temelde eğitim alanında topluma yapılacak yatırımların, bireylere global bir bakış açısı kazandırmaya çalışmanın ve en önemlisi de eğitim sisteminde eşitlik ilkesini ön plana çıkararak, herkesin eğitim

olanaklarından eşit düzeyde yararlanmasının sağlanması uzun vadede toplumsal uzlaşmanın sağlanmasına olumlu yönde katkıda bulunacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde, gelirin toplumun tüm kesimleri arasında dengeli bir biçimde dağıtılmasında uygulanan kamu politikaları önem kazanmaktadır. Birçok gelişmekte olan ülkede uygulanan vergi ve sosyal yardım politikaları ile gelirin tüm toplumun refahını artıracak biçimde dağıtılması amaçlanmasına karşın, mevcut durum bu konuda somut bir iyileşme sağlandığını söylemeyi engellemektedir. Oysa toplumsal barışın bozulmasında en önemli etmenlerden biri olan gelir dağılımında adaletsizlik konusunun ciddi politikalarla ele alınması ve dağılımda daha adil bir yapının mutlaka oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede gelir dağılımı sadece ekonomik bir sorun olarak görülmeyip, sosyal ve ahlaki boyutlarıyla da değerlendirilmelidir.

Gelir dağılımını dengeli bir yapıya kavuşturabilmek ve dolayısıyla toplumsal huzuru sağlayabilmek için vergi, sosyal güvenlik, yatırımlar, enflasyon, ücretler, bölgelerarası kalkınmışlık farklılığı, eğitimde fırsat eşitliği, sağlık, toprak reformu gibi temel konularda yeni politikaların üretilmesi gerekmektedir.

Önlem alınması gereken bütün bu ekonomik ve sosyal konuların yanında, demokratikleşme de bu konuda önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de demokratik hakların, toplumsal örgütlenme ve katılımın en geniş sınırlarına ulaştığı 1961-1980 yılları arasında gelir dağılımında bir ölçüde iyileşme sağlanması da bu yargıyı destekler niteliktedir. Demokratikleşmenin daha adil bir dağılım konusuna en önemli faydası örgütlenme ve katılımcılık yoluyla toplumun farklı kesimlerinin isteklerini duyurabilme olanağına kavuşmalarıyla gerçekleşmektedir.

3.4.2. Bölgelerarası Kalkınmışlık Farklılığı

Türkiye'nin gündemindeki yerini yıllardır korumakta olan bölgelerarası kalkınmışlık farklılığı toplumsal uzlaşma önünde en önemli engellerden birisidir. Gerek sahip oldukları coğrafi avantajlar, gerekse yatırımların belli bölgelerde yoğunlaşması bazı bölgelerin hızla sanayileşmesine ve dolayısıyla GSYİH'den aldıkları payın giderek büyümesine ve bölgelerarası farklılıkların artmasına neden olmuştur. Bütün bunlara uzun yıllardan beri süre gelen ihmal edilmişlik, gerçekleşmeyen yatırımlar, ciddi altyapı eksiklikleri (eğitim, sağlık vb.), uygulanan yanlış politikaların eklenmesiyle bölgelerarası farklılık günümüzde önemli bir sorun haline almıştır. Yürütülen çalışmalara karşın bu farklılıkları gidermek mümkün olamamış, kırdan kente yoğun göçlerin yaşanması ve özellikle 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren giderek yoğunlaşan terör sorunu bölgelerarası gelişmişlik farkının giderek daha da açılmasına neden olmuştur.

Türkiye'de çeşitli dönemlerde yapılan araştırmalar bölgelere göre gelir dağılımının son otuz yılda daha da bozulduğunu ortaya koymuştur. GSYİH'nın bölgeler itibariyle dağılımı, bölgelerin gelişmişlik farkını ortaya koyması açısından önemli bir göstergedir. Nüfusun yüzde 22'sinin yaşadığı Marmara Bölgesi'nin GSYİH'deki payı yaklaşık yüzde 37 düzeyinde, buna karşılık nüfusun yüzde 19'unun yaşadığı Doğu Anadolu Bölgesi'nin payı sadece yüzde 4 düzeyindedir.

Bölgelerarası dağılımdaki bu adaletsizliğin yanında bölgelerin kendi içlerindeki dağılımda da adil bir yapıya sahip olduğunu söylemek olası değildir. Türkiye genelindeki gelir dağılımından en yüksek payı alan Marmara Bölgesi'nin kendi içindeki kişisel gelir dağılımına bakıldığında en adaletsiz gelir dağılımı ile ilk sırayı aldığı görülmektedir. Yoğun göçün yaşandığı Marmara Bölgesi'nde hızla artan nüfus, gelir dağılımındaki uçurumun giderek büyümesine neden olmaktadır. Bu bölgede en üst gelir

grubu ile en alt gelir grubu arasındaki fark yaklaşık 14 kat düzeyinde iken, Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde dağılımın nispeten daha adil olduğu göze çarpmaktadır (Güney Doğu'da 6.5, Doğu Anadolu'da yaklaşık 7 kat). Ancak bu bölgelerde gelir düzeyinin genel olarak düşük olması en üst ve en alt gelir grupları arasındaki farkın çok büyük olmaması sonucunu beraberinde getirmiştir.

3.4.3. Ekonomik Alanda Toplumsal Uzlaşma

Ekonomik alanda istikrarın sağlanabilmesi için toplumsal uzlaşmanın gereği açıktır. Sorunların çözümünde toplumu soyutlayan tek taraflı uygulamaların başarılı olması oldukça güçtür. Günümüzde kronik bir hal alan yüksek enflasyonu kontrol altına alabilmek için dönem dönem uygulanan istikrar paketleri ve önlemler enflasyonun belli bir süre için kontrol altına alınmasına yardımcı olmuşlarsa da uzun dönemde enflasyonla mücadelede başarılı olunduğunu söylemek olası değildir. Uygulanan bütün bu istikrar ve önlem paketlerinde eksik olan nokta enflasyonla mücadelede yeterli kararlılığın gösterilmemesi ve bu konuda kesimler arasında bir amaç birliğinin ve uzlaşmanın oluşturulamamış olmasıdır.

Oysa birçok sorunun çözümünde olduğu gibi bu konuda da hükümetin hedeflerini belirlemesi, şeffaf davranarak bu hedefleri toplumun tüm kesimlerine duyurması, bu kesimlerin de desteği ve önerileriyle sorunlara çözüm önerileri getirmesi gereği açıktır. Enflasyon örneğinde bu; hedef rakam belirleyerek toplumda yerleşmiş yüksek enflasyon beklentisini kırmak ve devam eden süreçte işçi-işveren, üretici-tüketici tüm kesimlerin belirlenen hedef doğrultusunda ortak çalışması ve fedakarlıklarıyla enflasyonu kontrol altına almak şeklinde gerçekleşecektir.

Enflasyonla benzer şekilde özelleştirme konusunda da sağlam adımlar

atılabilmesi için; özelleştirmenin kamuoyu tarafından anlaşılması ve kabul görmüş olması, özelleştirme sonucu bazı kesimlerin mağduriyetine karşı önlemler alınması, özelleştirmenin faturasının sadece toplumun bir kesimi tarafından değil, tüm kesimler tarafından yüklenilmesi, özelleştirme sürecinin şeffaf bir biçimde yürütülmesi ve bu sürecin sonunda ortak çıkarlara ulaşılacağı gerçeğinin tüm kesimler tarafından benimsenmiş olması toplumsal uzlaşmanın sağlanması için gereklidir. Aksi takdirde bütün bu unsurlar göz önüne alınmadan gerçekleştirilecek bir süreç kaçınılmaz olarak ciddi sosyal patlamalar ve rahatsızlıklara neden olacaktır.

Ekonomik istikrarsızlığın ve dolayısıyla toplumsal huzursuzlukların diğer nedenleri arasında yüksek işsizlik oranı, işçi-işveren kesimi arasındaki diyalog eksikliği ve sendikalı-sendikasız işçiler arasındaki farklılıkları sıralamak olasıdır. Gelişmiş ülkelerde yüzde 80'ler düzeyine varan sendikalı işçilerin toplam istihdam içindeki payı Türkiye'de 1995 yılı itibariyle sadece yüzde 13'ler düzeyindedir. Her alanda katılımın ve örgütlenmenin özellikle 1980 yılı sonrası çeşitli şekillerde engellendiği Türkiye'de oranın bu derece düşük olmasını şaşırtıcı bir sonuç olarak nitelendirmek oldukça güçtür.

Bunun yanında tüm çalışanları kapsayan etkin bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulamaması ve sosyal güvenlik kurumlarında son yıllarda yaşanan darboğaz toplumun tüm kesimlerinin bu kurumlara duyduğu güvenin sarsılmasına ve bu kesimlerin geleceklerine ilişkin endişeye düşmelerine ve bunun doğal sonucu olarak huzursuzluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. TOPLUMSAL UZLAŞMA KAVRAMININ ÖNEMİ

Günümüzde liberal demokrasi anlayışının yaygınlaşması toplumsal uzlaşma kavramının önemini dünyanın her yanında artırmaktadır. 21. yüzyılda ülke yönetimleri sorunlarını aşmada totaliter yöntemlerden yararlanma şansına gittikçe daha az sahip olacaktır. Özellikle dünyanın gelişmiş ülkelerinden biri olmayı amaçlayan toplumlarda demokrasi ve uzlaşma kavramının öneminin giderek artması kaçınılmazdır. Türkiye de, çağdaş dünyanın bir parçası olmayı hedeflediği için mevcut demokrasisini geliştirmek ve toplumu oluşturan kesimlerin özgürce katılabildiği bir toplumsal platform oluşturmak zorundadır.

Önümüzdeki yüzyıla ilişkin öngörülerde bulunan uzmanların, en çok vurguladıkları konulardan birisi, insan kaynaklarını en verimli biçimde kullanan toplumların gelişme çizgisinde daha avantajlı olacağı biçimindedir. Yine bu öngörülere göre, insan kaynaklarını geliştirmek ve bu kaynaklardan en verimli biçimde yararlanmak, toplumların en hızlı, adil ve refah içinde kalkınmasının, gelişmesinin temel unsuru olacaktır. İnsan kaynaklarından en verimli biçimde yararlanmanın ise ancak katılımcı bir yönetim tarzıyla olasıdır.

4.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE TOPLUMSAL UZLAŞMA ANLAYIŞININ GELİŞTİRİLMESİ

Günümüzün sanayileşmiş ülkelerinde sanayi devrimini yaşadıkları sırada önemli toplumsal huzursuzluklar ve çatışmalar yaşanmıştır.

Toplumsal yapı sanayileşmenin sonucu olarak işçi, sermaye sınıfı ve devlet ekseninde yerleşmiştir. Söz konusu tarafların örgütlü ve güçlü olması, tartışma konularının çatışmalardan çok diyalog ve anlaşma yoluyla çözülmesini daha akılcı bir duruma getirmiştir. Böylece işçi ve sermaye sınıfı, aralarındaki anlaşmazlık konularını siyasal iktidarın hakemliğinde, gözetiminde ya da ondan bağımsız olarak tartışma, diyalog ve katılım ekseninde çözme alışkanlığı ve becerisi geliştirmiştir.

Ancak gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme tam sağlanamadığı için işçi ve sermaye sınıfları yeterince gelişmemiştir. Sanayileşmiş toplumlarda burjuva ya da işçi sınıfından olmak, dinsel, etnik ya da fiziksel farklılıklardan daha öncelikli bir kimlikken, sanayileşmeyi tamamlayamamış toplumlarda söz konusu farklılıklar toplumsal kesimi belirlemede daha ön plana çıkabilmektedir. Bu farklılıkların ön plana çıkması, demokratik gelenekleri ve çoğulcu yapıya ilişkin altyapıları yetersiz olan bu toplumlarda kolayca çatışmaya dönebilen bir potansiyel yaratmaktadır. Özellikle siyasal gücü elinde tutanların ya da siyasal gücü eline geçirmek için mücadele verenlerin bu farklılıkları kullanması söz konusu durumu güçlendirmektedir. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Sık aralıklarla kesilse ve önemli eksiklikleri bulunsa bile demokrasiyle yönetilen ve demokratik geleneklere sahip Türkiye'de, toplumu oluşturanlar arasındaki farklılıkları öne çıkarmak ve bu yönde politik güç kazanmak günümüzde bile siyasal partiler arasında en çok başvurulan yöntemlerden birisi olmaktadır.

4.3. HOŞGÖRÜ VE UZLAŞMA ANLAYIŞININ GEREKLİLİĞİ

Ülkemizde başta ekonomik, politik ve sosyal sorunlar olmak üzere birçok ve zaman zaman da yoğunlaşan, giderek ağırlaşan sorunlarla karşılaşmaktadır. Günümüze dek söz konusu sorunların çözümlenmesi pek olası olmamıştır. Çünkü çok sayıdaki toplumsal kesimin olaylara tepkileri, bakış açıları, inanç, tutum ve davranışları farklı olmakta,

ortak noktada buluşmak, buluşturmak çok güç hatta olanaksız olmaktadır. Gerçekte demokrasiyi benimsemiş bir toplum olarak farklılıkları olanlarla iletişim kurarak tanımak, hoşgörüyü yaklaşılarak toplumsal bütünlüğü yaratabilmek olanağı her zaman mevcuttur.

Çağdaş ülkelerde genelde ekonomik tabanlı eşitsizlikler, toplumsal dinsel, etnik ve cinsel unsurlarla tanımlanan kültürel kimlik ve bunun uzantısı olan yaşam biçimiyle bütünleşen düşünce, inanç, davranışlardır. Bu farklılıkların bütünleştirilebilmesi toplumsal uzlaşmayla olasıdır.

Genelde var olan farklı kimlikler, toplumu oluşturan bireylerin ortak varlıkla özdeşleşmeyi, ortak ülkü ve simgelerle birleşmeyi, ortak sevinç ve üzüntüleri paylaşma olgusunu yansıtmaktadır. Dolayısıyla toplumu oluşturan bireyler arasında kimlik özdeşimlerinin uyumlaştırılmasıyla daha sağlıklı bir gelişme trendi gösterebilir. Aksi takdirde bölünmeler ve çatışmalarla ülkenin sorunlu ülke görünümünden kurtulamaması ve güçsüz görünmesi söz konusu olabilir.

4.3.1. Hoşgörünün Önemi

Toplumsal uzlaşmaya hoşgörü anlayışının ve sınırlarının genişletilmesiyle ivme kazandırılabilir. Hoşgörüsüzlüğün zemin bulduğu dinsel, etnik ve cinsel alanlarda sorunların yeni görünüm kazanarak büyümesi ve sürmesi yerine, hoşgörü tohumlarının ekilebileceği ve yeşerebileceği alanlarda bu erdem kazandırılmasına çalışılmalıdır. Hoşgörünün toplumun büyük çoğunluğuna kazandırılması aşamasında hoşgören tarafından kınandığını, ancak hoşgörüyle karşılandığını bilen birey ya da gruplar için tedirginlik yaratmayacak türde bunun düzenlenmesi gerekir.

4.4. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL UZLAŞMA SAĞLANMASI VE DEVLETİN FONKSİYONU

Türk toplumu aslında anlayışlı ve özverili bir yapıya sahiptir. Geçmişe bakıldığında çok çeşitliliğe karşın dikkate değer sorunların yaşanmadığı görülmektedir. Günümüz Türkiye'sinde de bunun sağlanması pekala olanaklıdır. Ancak uzlaşmanın sağlanabilmesi için sistemin buna zemin hazırlaması, sahip olunan çok kültürlü yapının toplumun bazı kesimleri tarafından tehdit unsuru olarak görülmeğe çıkması gerekmektedir.

Kitle, grup, sınıf, din ve mezhep ayrılıkları ve bölgesel ayrılıkların giderek daha keskin bir hal aldığı günümüz ortamında insanlar arasında var olan dil, din, etnik köken ayrılıklarının, fikir ayrılıklarının görmezden gelinmesi, yok sayılması olası değildir. Toplumsal uzlaşmanın sağlanabilmesi ise bütün bu farklılıklara karşın ve bu farklılıkların üzerinde bir kimlikte buluşmayı, birlikte yaşamının toplumun tüm kesimleri tarafından öğrenilmesini ve benimsenmesini gerektirmektedir.

Birlikte yaşayabilmeyi kolaylaştıran düşünce, ortak amaç ve kültürel uyumun sağlanmasında devletin politikalar üretmesi ve yaşama geçirilmesi zorunludur. Ülkede çok ve farklı kültürlülük arttıkça uzlaşmaya daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde bu tür söylemler daha fazla gündeme gelmeye ve her kesimden uzlaşma çağrıları yapılarak huzurlu ve mutlu ortamlar için ortak değerlerin buluşabileceği ortak payda arayışları hızlandırılmıştır.

4.5. UZLAŞMANIN SAĞLANABİLMESİ İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

Uzlaşmanın sağlanabilmesi için;

- ✓ uzlaşmayı gerektiren koşulların yapısal özellikleri,

- ✓ uzlaşma bileşenleri,
- ✓ uzlaşmanın sağlanacağı bireyler ya da gruplar,
- ✓ uzlaşmanın sağlanmasında ortak değerlerin oluşturulması ve benimsetilebilmesi için her bir farklı gruptan liderlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Günümüzde uzlaşmaya giderek daha fazla gereksinim duyulmasında ekonomi, siyasal ve sosyal unsurlar etkili olmuştur. Enflasyonun üç haneli rakamlara doğru yaklaştığı ve kronik bir hal aldığı, kişi başına gelirin 2947 (DPT, 1997 tahmin) dolar civarında, yaşam standardının çok düşük ve kesimler arası gelir dağılımında büyük uçurumların olduğu bir ülkede bu koşulların iyileştirilmeden toplumsal uzlaşmanın sağlanması biraz hayalci yaklaşım gibi düşünülebilir.

4.5.1. Geleneksel Yapı ve Değişim Süreci

Yüzyıllar süren değişim süreçlerinden geçerek günümüzdeki gelişmişliklerine sahip olan batılı ülkelerde "demokrasi" toplumsal yaşantının vazgeçilmez bir parçası olarak algılanmaktadır. Toplumsal uzlaşmanın gerçekleşmesinin gerek şartı da "demokrasi"dir. Demokrasinin tüm kurumlarıyla, taviz verilmeksizin tesis edilmesi, toplumsal uzlaşmanın inşa edileceği zeminin sağlamlığı açısından zorunludur.

Demokrasiyi yerleştirmek ve gelişmiş bir ülke olabilmek için ise, öncelikle kültürel altyapının buna olanak tanır nitelikte olması gerekmektedir. Bireyin katılımına olanak tanımayan gelenekçi anlayışın hüküm sürdüğü ülkelerde belli bazı göstergeler öne sürülerek "kalkınma" sağlandığı ifade edilmektedir. Ancak bu "kalkınma", demokrasinin yerleştirilmesi konusundaki samimiyetsizlik nedeniyle insan yaşamına batılı anlamda yansıyamamaktadır.

Türkiye'de ise gelenekçi yapının demokrasiyi uzak tutan felsefesine, demokrasinin işlememesinden çıkar sağlayan güç odaklarının körüklediği çatışmalar katılmaktadır. Kitlelerin söz konusu çatışmalarda çok çabuk ve büyük oranda taraf olmaları ise yine sorunları derinlemesine incelemeyi engelleyen, buyurulanı kabul etmeyi ön plana çıkaran gelenekçi anlayış ile açıklanabilmektedir. Türk toplumunun kendini yönetmek, kendi kararlarını kendi vermek konusunda 2000'li yıllara girilmek üzereyken dahi net ve kararlı bir bakış açısının bulunmaması, gelenekçi yapının kök salmışlığıyla ivedilikle mücadele edilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

4.5.2. Bölgelerarası Kalkınmışlık Farklılığı

Toplumsal uzlaşmanın gerçekleşmesi önünde en önemli engellerden biri olarak ortaya çıkan bölgelerarası kalkınmışlık farklılığının giderilmesi konusunda ciddi adımlar atılması gerekmektedir. Uzun yıllardır varolan bu sorunun çözümünde hala somut bir adım atılamamış olması bu güne kadar uygulanan politikaların etkinliği konusunda kafalarda soru işaretleri oluşmasına neden olmaktadır.

Bölgelerarası farklılığın giderilebilmesi için geliştirilecek politikalarda geri kalmış bölgelerin özellikleri, sahip olduğu avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurulmalı, planlanan yatırımlarda bölge ekonomisine sağlayacakları katkıya göre öncelikler belirlenmelidir. Aynı sorunların yaşandığı diğer ülkelerde soruna ne tür çözümler getirildiği ve ne ölçüde başarılı olunduğu yönündeki bilgiler de soruna farklı bir bakış açısı kazandırabileceği için üzerinde durulması gereken bir konudur.

Farklılığın giderilmesi sürecinde altyapı yatırımlarına ve eğitim, sağlık gibi toplumun temel ihtiyaçlarına yönelik iyileştirmelere öncelik verilmeli, özel sektörün de bölgeye yatırım yapması teşvik edilmelidir.

4.5.3. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımında adaletsizlik sorunu da ciddi boyutlara ulaşmıştır. Gelişme süreci içinde artırılan refah ve yaratılan gelirden toplumun tüm kesimlerinin yararlanması toplumsal barışın devamı açısından gereklidir. Bu açıdan gelir dağılımında adaletsizlik konusunun ciddi politikalarla ele alınması ve dağılımda daha adil bir yapının mutlaka oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede gelir dağılımı sadece ekonomik bir sorun olarak görülmeyip, sosyal ve ahlaki boyutlarıyla da değerlendirilmelidir.

Gelir dağılımını dengeli bir yapıya kavuşturabilmek ve dolayısıyla toplumsal huzuru sağlayabilmek için vergi, sosyal güvenlik, yatırımlar, enflasyon, bölgelerarası kalkınmışlık farklılığı, eğitimde fırsat eşitliği, sağlık, toprak reformu gibi temel konularda yeni politikalar üretilmesi ve yaşama geçirilmesi gerekmektedir.

4.5.4. Eğitim

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde uygulamaya konulan; gelenekçi yapının gelişme ve uzlaşma üzerindeki olumsuz etkilerinin kırılmasını amaçlayan atılımlar (köy enstitüleri örneğinde olduğu gibi) çok partili döneme geçilmesinin ardından ülke ve toplum çıkarlarıyla kolay kolay açıklanamayacak biçimde yok edilmiştir. Tabanın eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve Türk halkının kendi adına söz söyleyebileceği düzeye gelmesinin o dönemlerden itibaren engellenmesinin günümüzdeki kültürel yozlaşmaların, kutuplaşmaların ve çok yönlü dışa bağımlılığının başlıca nedeni olduğu açıktır.

Geniş halk kitlelerinin eğitim düzeyinin yükseltilmesi günümüz teknolojisinin sunduğu olanaklar sayesinde Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde olduğu denli zor olmayacaktır. Bu konuda eksikliği

hissedilen şey ise, yöneticilerin istek, dürüstlük ve kararlılığıdır. Türk toplumunun gelenekçi yapısı nedeniyle gelişime ve değişime olan olumsuz bakışı, çağın olanakları kullanılarak girişilecek yeni ve içten bir eğitim seferberliğiyle gizli dinamiklerin ortaya çıkacağı tutarlı bir gelişime dönüşecektir.

Eğitim alanında bireylere global bir bakış açısı kazandırmaya çalışmanın ve en önemlisi de eğitim sisteminde eşitlik ilkesini ön plana çıkararak, herkesin eğitim olanaklarından eşit düzeyde yararlanmasının sağlanması gerekmektedir. Bu yolla uzun vadede toplumsal uzlaşmanın sağlanmasına olumlu yönde katkıda bulunulacaktır.

1997 yılı içerisinde oldukça hızlı ve kararlı biçimde uygulamaya konulan 8 yıllık kesintisiz eğitim yasasının, teoride iyi niyetli bir eğitim seferberliği niteliği taşımasına karşın gerek altyapı gerekse insan kaynakları konularında yaşanan eksikliğin kısa dönemde çözüme kavuşturulmasının zorluğu düşündürücüdür. 8 yıllık kesintisiz eğitimin Türk toplumunun geleneksel yapısını değişime uğratma konusundaki başarısıysa altyapı ve insan kaynaklarının ötesinde tepe yönetimin uygulamada ciddi, güvenilir ve samimi olmasına bağlıdır.

4.5.5. Siyasi Partiler ve Liderler

Uzlaşma gereksiniminin ortaya çıkışının temel nedenlerinden biri de sık sık gündeme gelen politik tartışmalardır. Medyanın önemli ölçüde yönlendirdiği ve tansiyonunu ayarladığı partiler ve liderler arası tartışmalar, tabana da yansımakta, tepede olumlu diyalog ortaya çıktığında seçmenler arası yakınlaşma, kavga ve atışma olduğunda partilerin sempatanları arasında tatsızlıklar görülmektedir. Siyasi partiler yasasının parti içi demokrasiyi sağlayacak biçimde değiştirilmesi, böylece liderlerin parti tabanından seçilerek savunulan ideallere bağlı kişiler olma özelliği taşıması, parti liderliği konusunda

yaşanan kişisel çıkar ve hırs kısır döngüsüne çözüm getirecek niteliktedir.

Liderlerin parti programlarına ve ideallerine uygun biçimde davranması ve kişisel hırsları için siyasi güçlerini kullanmaması, gerek parti örgütlerinin gerekse seçmenin siyasete yaklaşımlarının tutarlı ve barışçı olması yolunda önemli bir adım olacaktır.

4.6. TOPLUMSAL UZLAŞMANIN GELİŞEBİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Bu konudaki en somut adım devlet, birey ve toplumu oluşturan tüm kesimler arasında diyalog, tartışma ve katılımın sağlanacağı mikro ve makro mekanizmalarının oluşturulmasıdır. Bu mekanizmaların dinamik ve toplumun tüm kesimlerini kapsamaması gerekmektedir. Toplumsal uzlaşma modeli geliştirmede en çok önem verilecek konulardan birisi de toplumu oluşturan unsurlardan her birinin bu modelde kendine yer bulabilmesidir. Hiçbir kesimin dışlanmadığı bir model ancak gerçek anlamda katılımcı bir model olabilir.

Türkiye'nin de dahil olduğu birçok ülkede toplumsal uzlaşma anlayışının gelişebilmesi ancak yasal altyapının iyileştirilmesi ile olasıdır. Örgütlenme, özgürce kendini ifade etme gibi temel insan hak ve hürriyetlerindeki kısıtlayıcı hükümlerin bulunduğu bir yasal ortamda, sağlıklı bir toplumsal diyalog ve tartışma ortamının olamayacağı açıktır. Sağlıklı bir tartışma ve diyalog ortamının olmadığı durumlarda toplumsal hoşgörü ve uzlaşma anlayışının gelişemeyeceği ortadadır.

Devlet, özel sektör, üniversiteler ve sendikalar arasındaki iletişimin gelişmesi toplumsal uzlaşma anlayışına katkıda bulunacak bir diğer gelişme niteliğindedir. Bu konuda yapılan bir çalışmada Türkiye'de kamu, işveren, sendikalar ve üniversiteler arasında karşılıklı iletişim,

Hükümet ve Çeşitli Kesimler Arasında İşbirliği Mekanizmaları

Tipik Mekanizmalar	Örnek Ülkeler	Türkiye'deki Durum
1. Sanayi kesiminden üst düzey kamu görevine atamalar.	ABD, İngiltere, Almanya, Malezya, Singapur	Pek geçerli değil
2. Değişik kesimlerin temsilcilerinden oluşturulan ortak çalışma grupları ve konseyler.	ABD, İngiltere, Almanya, Japonya, Fransa	Pek geçerli değil
3. Sanayi, sanayi kuruluşları ve üniversiteler ile birlikte çalışan ve etkileşim içinde olan hükümet birimleri.	Japonya, G. Kore, Hong Kong, Tayvan, Singapur	Çok kısıtlı
4. Kamu üst düzey yöneticilerin emekli olduktan sonra şirketlerde görev almaları.	Japonya, ABD, İngiltere, Almanya, Fransa	Seyrek

Kaynak: 21. Yüzyıla Doğru Türkiye: Geleceğe Dönük Bir Atılım Stratejisi, 4. Bölüm, TÜSİAD, İstanbul, Ocak 1993.

ortak çalışma gibi temel katılım ve uzlaşım konularında işbirliği ve karşılıklı etkileşim düzeyi oldukça düşük olduğu görülmüştür. Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunların üstesinden gelebilmesi için hükümetin ve toplumun tüm kesimlerinin koordinasyon içinde çalışması, toplumun kararalma sürecine etkin olarak katılımının teşvik edilmesi, düşüncelerin açık biçimde tartışılabildiği şeffaf ortamların oluşturulması gerekmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde demokratikleşme, toplumsal katılım ve toplumsal uzlaşma anlayışının gelişebilmesi için hoşgörülü, saygılı, akılcı ve demokratik siyaset insanlarının, parti liderlerinin, aydınların, medyanın ve sağduyu sahibi tüm insanların, grupların dürüst bir biçimde katkıda bulunması gereklidir.

KAYNAKÇA

- ✓ Melih Yürüşen; "Liberal Bir Değer Olarak Ahlaki ve Siyasi Hoşgörü", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996
- ✓ Pierre Birnbaum, Jack Lively, Geraint Parry; "Democracy, Consensus&Social Contract", Sage Publication Ltd., London, 1978
- ✓ Şürkü Arğın; "Hoşgörüyü Hangi Koşullarda Hoşgörebiliriz?", Birikim, Aralık 1996, Sayı 92
- ✓ Bozkurt Güvenç; "Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları", 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996
- ✓ Üstün Dökmen; "İletişim Çatışmaları ve Empati", 4. Baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996
- ✓ Michael Bruno; "Crisis, Stabilization, and Economic Reform", Clarendon Press, Oxford, 1993
- ✓ Serge Moscovici&William Doise; "Confluct&Consensus: A General Theory of Collective Decisions", Sage Publication, London, 1994
- ✓ Nicholas Rescher; "Pluralism: Against the Demand for Consensus", Clarendon Press,Oxford, 1993
- ✓ "Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik" , Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997
- ✓ Hüsametdin Kavi; "Farklılıklar İçinde Sıkışmak mı?", İSO Dergisi, Nisan 1996, Sayı 361
- ✓ Saktıp Sabancı; "Toplumsal Uzlaşma", İSO Dergisi, Mayıs 1996, Sayı 362
- ✓ "Uzlaşmak ve Paylaşmak", İSO Dergisi, Mayıs 1996, Sayı 362
- ✓ "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: XIII- İnsan Hakları ve Demokratikleşme", TÜGİAD, Ekim 1995
- ✓ "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 28- Gelir Dağılımı," TÜGİAD, Eylül 1997
- ✓ "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 21- Sivil Toplum Örgütleri", TÜGİAD, Ekim 1997
- ✓ "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 29- Enflasyon", TÜGİAD, Ekim 1997
- ✓ "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: I- Nüfus", TÜGİAD, Haziran 1993
- ✓ "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 22- Sosyal Güvenlik", TÜGİAD, Ağustos 1997

- ✓ "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: XVIII- Seçim Sistemi, TÜGIAD, Ekim 1996
- ✓ Tark Şahim; "Siyasi Katılım ve Baskı Grupları", Makro Ltd.Şti. Eğitim Yayınları: 6, Ankara, 1994
- ✓ Emre Kongar; "Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği", 6. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995
- ✓ Şerif Mardin; "Siyasal ve Sosyal Bilimler", İletişim Yayınları, İstanbul, 1990
- ✓ 21. Yüzyıla Doğru Türkiye: Geleceğe Dönük Bir Atılım Stratejisi", Cilt: I, II, III, IV, TÜSIAD, 1991, Kasım 1992
- ✓ "Ulusal Katılım ve Uzlaşma Sempozyumu", TÜSIAD, İstanbul, 30 Nisan 1992,
- ✓ "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektivleri", TÜSIAD, 20 Ocak 1997
- ✓ "John Keane; "Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar", Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993
- ✓ Cahit Talas; "Toplumsal Politika" 4. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 1995
- ✓ Philippe Beneton; "Toplumsal Sınıflar", İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
- ✓ Şerif Mardin; "Türkiye'de Toplum ve Siyaset", 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995
- ✓ Toktamış Ateş; "Hoşgörü ve Uzlaşma", 2. Baskı, Ümit Yayıncılık, İstanbul, 1997
- ✓ Ahmet N.Yücekök; "Siyasetin Toplumsal Tabanı", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 565, Ankara, 1987
- ✓ Zeki Kartal; "Gelişme Kavramı Üzerine", İktisat, Ekim 1997, Sayı. 372
- ✓ Fikret Başkaya; "Gelişmenin Ekonomi Politikası", İktisat, Ekim 1997, Sayı. 372
- ✓ Serdar Şen; "Türkiye'de Temsil ve Toplumsal Uzlaşma Üzerine", İktisat, Eylül 1996, Sayı. 359
- ✓ Anthony Giddens; "Sosyoloji", (Çev. Ruhi Esengün-İsmail Öğretir), 3. Baskı, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1994
- ✓ Arend Lijphart; "Çağdaş Demokrasiler", (Çev. Ergun Özbudun?- Ersin Onulduran), Yetkin Yayınları, Ankara
- ✓ "Danışma, Uzlaşma, Demokrasi" Görüş, TÜSIAD Yayını, Temmuz-Ağustos 1997, Sayı 32
- ✓ Tom Bottommore&Robert Nisbet; "Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi", (Çev. Mete Tunçay& Aydın Uğur), V Yayınları, Ankara, 1990